

Літературне читання. Жанри

ЛІТЕРАТУРНА СКАРБНИЧКА

ДОВІДНИК ДЛЯ УЧИТЕЛЯ

ББК.83.3(0) р.я 22

Л64

УДК 821.09:373.373.3(07(035)

Літературна скарбничка: Довідник для учителя: Літературне читання. Жанрн /За ред. Л.І.Іванової.-Рівне: РДГУ, 2015.- 135 с.

Матеріали посібника підготовлені та апробовані учителями початкових класів загальноосвітніх шкіл м. Рівного – членами творчої групи: О.М.Порадюк – РКГ «Престиж», С.І. Барабаш – ЗОШ № 8, М.В.Андрущик – РКГ «Престиж», О.С.Андрійчук – ЗОШ № 27, С.Є Ветрова – РГ «Гармонія», А.А.Лашук – ЗОШ № 20, Т.В. Лук'ячук – ЗОШ№22, С.Г.Мельник – ЗОШ № 20, Н.І.Платова –РКГ «Престиж», О.В.Пучкова – ЗОШ № 1, Л.В.Снігур – НВК «Колегіум», І.І.Тиндик – ЗОШ № 13, А.В.Ткаченко – НВК «Колегіум», Ю.С.Головачик – ЗОШ № 18.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкового навчання Рівненського державного гуманітарного університету професор Коваль Г.П.

Матеріали літературознавчого довідника розглянуто й обговорено на засіданні кафедри теорії та методики початкового навчання РДГУ (протокол №1 від 20 січня 2015 року)

У посібнику розглядаються актуальні питання літературознавства, які тісно пов'язані з методикою опрацювання літературних творів на уроці читання. Зміст розділів містить комплекс літературознавчої та методичної інформації для учителя, знання якої дасть змогу впливати професійно на процес усвідомлення молодшими школярами ідейно-тематичного змісту твору, підвищити якість читацької підготовки учнів та ефективність уроку в цілому. Подано термінологічну сутність усіх жанрів, що вивчаються у початковій школі, програмові вимоги щодо введення літературних понять, досвіду творчої діяльності молодших школярів, рекомендоване і прогнозоване коло читання для учнів 2-4-их класів, особливості творів, різних за жанрами, конкретні методичні прийоми та практичні форми роботи на уроці літературного читання.

Довідник може бути використаний учителями початкових класів, викладачами і студентами педагогічних навчальних закладів, методистами.

@,2015

Вступ

Без культури мертва душа народу, без літератури неможливе існування культури, а отже і духовного становлення особистості. Саме література долучає учнів до багатств вітчизняної та світової класики, формує художній смак і уявлення про неї, як про соціокультурний феномен, що займає специфічне місце в житті нації та людства.

Проблемна ситуація, зумовлена протиріччями між застарілими поглядами на завдання навчання читання в початковій школі та необхідністю нового літературознавчого підходу дає реальні можливості для внесення певних коректив до методики опрацювання літературних творів

Такий підхід зумовлює суттєві зміни щодо ролі читання у формуванні особистісних якостей молодшого школяра, його морально-естетичного розвитку, досягнення читацької компетентності, підготовки до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі (О.Я.Савченко).

Тож у новій навчальній програмі «Літературне читання» (керівник авторського колективу О.Я.Савченко) головною метою курсу визначено: розвиток дитячої особистості засобами читацької діяльності, формування комунікативної і пізнавальної компетентностей, ознайомлення учнів з дитячою літературою як **мистецтвом слова**, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі.

Сама назва предмету *Літературне читання* орієнтує вчителя на роботу з художнім твором як мистецтвом слова, на грамотний аналіз. Однак, аналіз - це не будь-який розбір літературного твору, а лише такий, який призводить до поглибленого його прочитування, до розуміння думки, настрою, емоцій, закладених у творах. Читати поглиблено – це і значить читати, проникаючи в думку художника.

У вчительській інтерпретації аналіз може виступати в різних формах: коментарів учителя, вибіркового читання,

читання, яке супроводжує, у формі «розмови з приводу», у вигляді подальшого розгляду структури твору або якої-небудь деталі змісту, іншого об'єкту (мови, ідеї, сюжету тощо) чи у формі літературної гри. Як грамотно підібрати доцільне його спрямування, у чому воно полягає, від чого залежить, для чого, з якою метою? Наприклад, учні ділять текст на частини, складають план, шукають зав'язку. Добре це, чи погано? Відповідь неоднозначна. Вчитель пропонує учням знайти в тексті і підкреслити образні слова. Запитання: «А як сказати інакше?» можуть вкрай зіпсувати авторське бачення художнього образу. Виявляється результат залежить від того, які завдання виконують учні, з якою метою, чи допомагають прийоми аналізу, обрані учителем, у розумінні внутрішнього смислу твору і як тоді віднайти критерій того правильного кваліфікованого аналізу?

Адже автор, обмірковуючи внутрішній задум, обирає зовнішню форму його втілення, відповідну до характеристик конкретного **жанру**. **Ознаки жанру** є різними і саме вони диктують, як відчувати твір, милуватись чи ділити на частини, просто завмерти на хвилюнку від чудової миті зустрічі з поетичним словом, чи скласти план і переказати. Тому **жанрові особливості** зумовлюють і певну методику опрацювання твору, вибір учителем прийомів, що організують аналіз композиції, змісту, мовних засобів тощо. Отже, секрет ефективності повноцінного сприймання художніх творів таїться у розумінні їх **жанрових особливостей**, тобто до деякої міри у **літературознавчій обізнаності**.

Тому, на уроці літературного читання, під час опрацювання творів мистецтва саме **жанрові характеристики** літературного твору визначають вибір методів і прийомів аналізу, саме **жанрова специфіка** є домінантою для окреслення дидактичної структури уроку, усієї його режисури, мелодики і настрою.

Отож, учителеві варто актуалізувати свою внутрішню культуру, начитаність, **літературознавчу підготовку**, щоб читати, відчувати, аналізувати художній твір як мистецтво, організовувати роботу з ним «на рівні мистецтва і за можливістю його методами» (М.Рибнікова), навчати дитину повноцінно сприймати художній твір, щоб моральний, пізнавальний, естетичний потенціал літератури зміг перейти у її внутрішній світ.

Розуміючи важливість літературознавчих знань у світлі викладання нового предмету «Літературне читання» членами міської творчої групи підготовлено серію довідників «Літературне читання»

Даний посібник «**Літературна скарбничка**» (перший у серії «**Літературне читання. Жанри**») є спробою дати стисло літературознавчу інформацію для вчителя про **жанри**, яка, з одного боку, є прерогативою курсу літературознавства, з яким учитель недостатньо обізнаний, а з іншого, вкрай необхідний для нього. Маємо надію надолужити прогалини, і підготувати для учителя початкових класів «літературознавчу скарбничку», до змісту якої б увійшли ті літературні знання, від яких залежить методика опрацювання творів на сучасному уроці читання.

Довідник структурований за розділами, що відповідають певним жанрам, які вивчаються у початковій школі:

1. Жанр.
2. Оповідання.
3. Літературна казка.
4. Легенда.
5. Вірш.
6. Байка.
7. Міф.
8. Усна народна творчість:
  - 8.1. Пісні

8.2. Казки

8.3. Малі жанри

Зміст кожного розділу містить логічні частини, такі як:

- 1) термінологічна **сутність** даного жанру (визначення);
- 2) програмні **вимоги** щодо засвоєння та усвідомлення літературних понять, творчої діяльності на основі прочитаного(опрацьовані змістові лінії);
- 3) рекомендоване і прогнозоване **коло читання** для учнів 2-4-их класів;
- 4) **жанрові особливості** творів (секрети жанру);
- 5) **конкретні методичні прийоми** та форми роботи, орієнтовні етапи уроку опрацювання даного жанру;
- 6) **практичний доробок** (фрагмент пояснення, вправи на конкретному матеріалі тощо);
- 7) **контрольні завдання** та запитання на перевірку знань про цей жанр;
- 8) використана література.

Шановне учительство! Використовуйте матеріали довідника і нехай ваш урок літературного читання не буде схожим один на одного: казка зробить його фантастичним, чарівним, легенда - феєрією, притча – мудрим, поезія-то легким, то ніжним-ліричним, а то і веселковим...

Нехай ваші діти стануть найкращими читачами у всьому світі, і цей результат буде дороговказом, що ви на правильному шляху у країні літературознавства і поціновувачів мистецтва ,мудрих добрих, духовних людей, яких зростила грамотно і з любов'ю прочитана книга.

Жанр твору

1. Жанр – це історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми, певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується. Саме визначення жанру настроює читача на певний зміст. У

такому розумінні жанрами є епопея, роман, новела, поема, медитація, ода, трагедія, водевіль тощо [УЛЕ].

Літературний жанр (*фр. genre — рід, вид*) - (франц. genre), історично сформований внутрішній підрозділ у всіх видах мистецтва; тип художнього твору в єдності специфічних властивостей його форми і змісту. Поняття «жанр» узагальнює риси, властиві великій групі досягнень якої-небудь епохи, чи нації світового мистецтва взагалі ;) — тип літературного твору, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу, класифікує літературні твори за типами їх поетичної структури (Вікіпедія — вільна енциклопедія).

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення: *класифікація літературних творів за їх поетичною структурою*

2. Програмові вимоги

Літературознавча пропедевтика:

В учнів формуються найпростіші уявлення про деякі **особливості жанрів** художніх творів, засоби художньої виразності, авторську позицію (ставлення автора до зображуваних подій, до персонажів), тему та основну думку твору.

Досвід читацької діяльності (опрацювання текстів різних видів: художніх, науково-художніх):

Засвоєння школярами літературних форм, їх жанрових особливостей організовується з урахуванням пізнавальних можливостей дітей. Учні 2-х класів ознайомлюються з найпростішими жанровими особливостями казки на матеріалі казок про тварин, оскільки вони є найпростішими і найдоступнішими для сприймання і розуміння порівняно з іншими видами. Героїко-фантастичні казки, які мають складнішу будову, більші за обсягом, складаються з багатьох епізодів, відзначаються особливою вигадливістю, містять

потужний фантастичний елемент, доцільно починати вивчати з 3 класу. Лірична поезія доступніша учням 4-х класів.

Під час навчання молодші школярі ознайомлюються зі значущими одиницями творів художньої літератури і фольклору, оволодівають практичними уміннями впізнавати, розрізнявати та називати окремі літературні жанри: казка (народна і літературна), оповідання, повість, вірш, байка, малі фольклорні форми (загадка, прислів'я); ігровий фольклор (скоромовка, лічилка, календарно-обрядова поезія тощо).

Аналіз визначає, які літературні знання давати дітям, які спостереження за жанровою специфікою того чи іншого твору варто зробити.

Змістові лінії	2 клас	3 клас	4 клас
Літературознавча пропедевтика	розрізняє найпростіші жанрові особливості малих фольклорних форм (дитячі народні ігри, лічилки, мирилки, співаночки, скоромовки, загадки), а також літературних	Співвідносить вивчені твори з відповідними жанрами: казка, вірш, оповідання, байка п'єса; правильно називає та розрізняє практично жанри творів, з якими ознайомлювався під час навчання; самостійно	Співвідносить прочитаний твір з певним жанром: казка, вірш, оповідання, повість, повість-казка, байка, п'єса; розрізняє казку народну і літературну; прозові, поетичні, драматичні

	форм (казки, оповідання, вірші)	визначає жанрові ознаки казок про тварин, віршів, оповідань; героїко-фантастичних казок, байок, п'єс -- з допомогою вчителя	твори у 2–4 класах; наводить приклади.
Досвід читацької діяльності	пояснює (на елементарно му рівні) функції (призначення) жанрів дитячого ігрового фольклору, їх ритмічну будову, способи пояснює призначення загадок, виконання; усвідомлює елементарні жанрові	правильно називає та розрізняє практично жанри творів, з якими ознайомлювався під час навчання; самостійно визначає жанрові ознаки казок про тварин, розпізнає прислів'я і приказки з-поміж інших літературних жанрів	практично розрізняє народну соціально-побутову казку; називає місце події у казках, героїв, пояснює їхні вчинки, мотиви поведінки; відмінність соціально-побутових казок від казок про тварин та героїко-фантастичних (на конкретних прикладах); розрізняє фольклорну та

	особливості народної казки виявляє практично ознаки віршованого те розрізняє оповідання за найпростішими жанровими ознаками	віршів, оповідань; героїко-фантастичних казок, байок, п'єс - має уявлення про основні жанрові ознаки п'єси, її відмінність від інших жанрів	літературну казку; пояснює спільне та відмінне, практично розрізняє легенду; пояснює її відмінність від казки; практично розрізняє історичні оповідання для дітей, називає ознаки вірша як жанру
--	---	---	--

3. Коло читання

За жанрово-родовими формами – це епічні твори: оповідання, байки, повісті, повісті-казки; ліричні: твори різного змісту і форми; драматичні: п'єси для дітей.

4. Жанрові особливості творів (секрети жанру);

Частина жанрів поділяється на жанрові різновиди. За змістовим принципом, наприклад, роман ділиться на такі жанрові різновиди: історичний, філософський, політичний, родинно-побутовий і т.д. Поема, може бути героїчною, сатиричною, бурлескною; трагедія – міфологічною, історичною, романтичною.

Окремі жанри, переважно ліричні (оди, гімни, ліричні портрети), жанрових різновидів не мають. Категорією

вищого порядку при тричленному поділі літератури є літературний рід (загальне) — епос, лірика, драма; категорією середнього порядку — літературний вид (особливе) роман, повість, новела в епосі; категорією нижчого порядку (окреме) — різновид (жанр).

Наука, що вивчає літературні жанри називається генологією

5. Конкретні методичні прийоми та форми роботи

З урахуванням змістових і жанрових можливостей прочитаних творів (*оповідання*) здійснюється робота з формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок таких як: формувати запитання до текстів, будувати діалог, виділяти головні думки, доводити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати.

Глибшому сприйманню змісту твору, у якому відображено процес становлення характеру персонажа, сприятиме аналіз композиції (використовується прийом складання плану). Це дасть змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки між епізодами, мотиви вчинків героїв, простежити розвиток якостей його особистості.

Казка вимагає іншого підходу - фантастично-образного. Напр. *Казковий лабіринт*: Учитель читає казку «Казкове королівство» про пригоди Барвінка, де переплутані сюжети відомих казок. Діти за сюжетами казок відгадують їх назви та визначають героїв. Далі виконують *інші види роботи над казкою*: 1. Створення порівняльних характеристик героїв. 2. Творче пригадування сюжетів народних казок. 3. Створення відомої казки (або продовження, зміна тощо).

З віршем учитель працює зовсім інакше. Так, вірш «*Вже сонечко в море сіда...*», написаний улітку 1888 року 17-річною хворою Лесею Українкою, яка виїжджає, залишаючи рідну Волинь, на південь для лікування. Вимушену розлуку важко переживає і виливає свої почуття в циклі віршів «Подорож до

моря». Лесі не хотілося б їхати, та невблаганна хвороба жене, «немов од дерева одірваний листочок». З таким настроєм дівчина прибула до моря...

Орієнтовні творчі завдання відповідно до специфіки цього поетичного твору:

1. За порівняннями відшукайте, що це за предмет:

Немов оксамит, зеленіє... Миготять, мов блискавка... Біліє, як мармур, як сніг...

2. Намалуйте картину, змальовану поетесою у вірші. Які фарби переважатимуть?

3. Виконайте тестові завдання:

1. Сонечко в тихому морі:

а) червоніє; б) темніє; в) ясніє.

2. Червонії іскри блискучі миготять:

а) червоним огнем; б) ясним огнем; в) золотим огнем.

3. Пінистий край:

б) світліє; в) червоніє.

6. Практичний доробок

7. Контрольні завдання та запитання на перевірку знань про цей жанр

Характеристики жанру впливають на форми перевірки результатів читання. Наприклад, після читання *оповідання або казки*, можна задати питання типу: Хотілось би тобі дружити з героєм? Як ти думаєш, чи правильно поведився герой, і чому він вчинив саме так, а не інакше? Що сприяло або змусило героя прийняти таке рішення, вибрати саме такий варіант поведінки? Що тебе приваблює, а що навпаки, відштовхує у героєві, його манерах, в особливостях поведінки? Чи подобається його ставлення до людей? Що би ти міг порадити героєві? Хотів би ти брати участь у подіях? Що могло б змінитись у житті класу, якби герой жив поруч, вчився з вами разом?

Якщо художній твір відноситься до лірики - *балада, пісня, поема, вірш*, то характер перевірки інший. Наприклад, якщо це пейзажна лірика, то буде правильним допомогти дитині побачити, відчути і запам'ятати картину створену поетом; відчути мелодію, музику вірша, його настрій, намалювати те що уявилося; згадати ліричні рядки з раніше прочитаних книг, які передають такий же або протилежний настрій природи чи людини. Ефективними можуть стати такі запитання: Що виникає перед твоїми очима, коли ти читаєш ці рядки? Що ти відчуваєш? Чи чується музика? Яка музика: весела, сумна, танок чи марш? Які словосполучення тобі більше всього подобаються у вірші? Чи знайомий тобі такий стан у природі? Чи стикався ти з ним у житті? Де, коли, за яких обставин?

**Зразок тестового завдання на розуміння поняття
жанр літературного твору**

(3 клас)

1. До якого жанру відноситься твір з повчальним змістом, в якому людське життя відтворюється в образах тварин?
а) казка; байка; в) оповідання.

2. Який за жанром твір, уривок з якого я вам зачитаю?

Були собі дід та баба, та не було у них дітей. От вони собі сумують, а ділі дід і каже бабі: – Ходімо, бабо, в ліс по грибки! От пішли; бере баба грибки, коли дивиться, у кущику гніздечко, а в гніздечку качечка сидить. От вона каже дідові: – Дивись, діду, яка гарна качечка! А дід каже: – Візьмемо її додому, нехай вона у нас живе.

а) легенда; б) вірш; в) казка.

3. Подумай і запиши, що є в казці таке, що відрізняє її від інших жанрів (секрети казки).

*Іванова Л.І., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики початкового навчання
Рівненського державного університету*

Робота над жанром оповідання

1. Оповідання — невеликий за розміром епічний жанр, прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному (рідко кількох) епізодів з життя одного (іноді кількох) персонажу.

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення:

***оповідання** – невеликий розповідний художній твір про якийсь випадок, епізод із життя героя.*

Ще в античні часи розрізнялися способи вираження художнього змісту – три основних роди – епос, лірика і драма. В основі епосу лежить художньо освоєна подія, в основі лірики – переживання особистості, а драми – дія (Гегель).

Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Однолінійність вважають головною ознакою жанру оповідання. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді. Описів мало, вони стислі, лаконічні. Важливу роль відіграє художня деталь (деталь побуту, психологічна деталь та ін.).

Оповідання дуже близьке до новели. Іноді новелу вважають різновидом оповідання. В оповіданні, на відміну від новели, значну увагу приділяють зображенню подій та обставин, різним описам. Відрізняється оповідання від новели виразнішою композицією, наявністю описів, роздумів, відступів. Конфлікт в оповіданні, якщо є, то не такий гострий, як у новелі. Розповідь в оповіданні часто ведеться від особи оповідача.

Оснoву опoвiданнн як лiтературного жанру складас ланцюжок життєвих подiй, що називаєтьсн сюжетоm. Цi вiдомостi вчитель поviдомляє учням, а в подальшому вони разом шукають у тексті змiстовi елементи сюжету: зв'язку, розвиток подiй, кульмiнацiю (головну подiю), розв'язку.

2. Програmовi вимоги щодо опрацювання оповiдання

Змiстовi лiнii	2 клас	3 клас	4 клас
Коло читання	Мати уявлення про оповiдання; правильно називати прiзвища українських письменникiв та їх твори, з якими неодноразово зустрiчалися пiд час навчання.	Спiввiдносити вивченi твори з вiдповiдними жанрами. Називати основнi теми читання; прiзвища, iмена українських письменникiв-класикiв та їхнi твори, з якими ознайомились пiд час навчання.	Спiввiдносити прочитаний твiр з певним жанром; розрiзняти прозовi, поетичнi, драматичнi твори; називати прiзвища, iмена українських письменникiв-класикiв, а також письменникiв, з творами яких неодноразово ознайоmлювалися пiд час навчання. Знати назви, сюжети лiтературних творiв, прiзвища, iмена їхнiх авторiв.

			Знати напам'ять 2-3 уривки прозових творів.
Літературознавча пропедевтика	Розрізняти найпростіші жанрові особливості оповідання.	Правильно називати та розрізняти практично жанр оповідання; самостійно визначати жанрові ознаки оповідань.	Самостійно розрізняти, визначати, обґрунтовувати елементарні жанрові ознаки літературних творів, які опрацьовувалися під час навчання у 2-3 класах; наводити приклади.
Досвід читачької діяльності. Особливості опрацювання художнього твору	Розрізняти оповідання за найпростішими жанровими ознаками; виділяти, правильно називати персонажів оповідання; висловлювати свою думку щодо поведінки	Називати основні ознаки оповідання як жанру, наводити кілька прикладів; пояснювати, хто є героями (персонажами) оповідань; називати основні теми дитячих оповідань, які опрацьовува-	Самостійно визначати в оповіданні тип персонажа (персонажів): позитивні й негативні за характером поведінки, ставленням до них письменника та власним ставленням; обґрунтовувати свої міркування.

	героїв, виявляти розуміння авторського ставлення до персонажів, їхніх вчинків.	лися під час навчання.	Практично розрізняти історичні оповідання для дітей, пояснювати що в таких творах мова йде про події (людей), які відбувалися (жили) дуже давно. Називати основні теми оповідань, які опрацьовувалися під час навчання.
Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного	Уміти розповісти твір від імені дійової особи; уміння складати кінцівки до відомих оповідань.	Уміти складати твори за власними спостереженнями, малюнками; брати участь в інсценізації прочитаних творів.	Самостійно та з допомогою вчителя виконувати творчі види завдань до прочитаного (доповнення, певні зміни тексту). Брати участь в інсценізації прочитаних творів.

3. Коло читання

Клас	Програмові твори	Рекомендовані твори
2	Проза (оповідання, уривки з повістей). В.Артамонова, О.Буцень, А.М'ястківський, В.Сенцовський, В.Струтинський, В.Сухомлинський, М.Трублаїні, В.Чухліб.	Галина Пагутяк «Лялечка і Мацько»; Мензатюк Зірка «Як до жабок говорити», «Катрусині скарби»;
3	Проза (оповідання, уривки з повістей). О.Буцень, Є.Гуцало, А.Григорук, В.Кава, О.Клименко, В.Чухліб, М.Стельмах, Г.Тютюнник, О.Іваненко, І.Сенченко, В.Нестайко, Л.Вороніна, Д.Чередниченко, В.Сухомлинський, В.Скуратівський, Микола Трублаїні, Ю.Збанацький, О.Дерманський, М.Чумарна.	Л.Вороніна «Таємниця золотого кенгуру»; Олесь Ільченко «Таємниця старої обсерваторії»; Андрусак І. «Хто боїться Зайчиків»; Малик Галина «Вуйко Йой і Лишиня»; Мензатюк Зірка «Таємниця козацької шаблі»;
4	Проза: оповідання, легенди, уривки з повістей М.Гоголь, М.Коцюбинський, Марко Вовчок, Б.Грінченко, Остап Вишня, О.Довженко, Олесь Гончар, В.Близнаць, К.Пасічна, А.Григорук, Л.Вороніна, О.Донченко, В.Нестайко, І.Сенченко, С.Плачинда, М.Слабошпицький, В.Сухомлинський,	Ірен Роздобудько «Пригоди на невідомому острові»; Іван Андрусак «Сорокопуди, або Як Ліза і Стефа втекли з дому»; Кокотюха А. «Таємниця козацького скарбу»; Л.Вороніна «Суперагент 000», «Суперагент 000. Нові пригоди», «Таємниця

	Г.Тютюнник, В.Чухліб, А.Дрофань, М.Чумарна, Г.Храпач, О.Дерманський	смарагдового дракона»; Ірен Роздобудько «Ірен Роздобудько про Блеза Паскаля, Вольфі Моцарта, Ганса Андерсена, Катрусю Білокур та Чарлі Чапліна», «Коли оживають ляльки».
--	---	--

4. Жанрові особливості оповідання

1. Невеликий за розміром епічний твір.
2. Написаний прозою.
3. Основу складає сюжет – ланцюжок життєвих подій.
4. В основі сюжету одна подія (рідко декілька).
5. Сюжет нерозгалужений, однолінійний, чіткий за побудовою.
6. Описується реальна подія із життя одного або декількох персонажів.
7. Розповідь часто ведеться від особи оповідача.
8. Оповідання умовно поділяються на дві групи: оповідання, у яких діють люди, та оповідання про природу і діяльність у ній людей.

5. Методичні рекомендації до опрацювання оповідання

Вводячи в обіг термін «оповідання», необхідно забезпечити його тлумачення. Зрозуміло, що роз'яснення потрібно вести з урахуванням віку дітей. Оповідання — це невеликий художній твір. Художній тому, що в ньому дається словесний малюнок подій, пов'язаних з життям і діяльністю людей, або словесно малюється природа.

Словесне змалювання виявляється у тому, що в оповіданні читач знаходить опис зовнішності героя, його поведінки. Завдяки цьому створюється загальне уявлення про важливі прикмети описуваного. У художньому творі справді художньо змальовано картини. Навколишня природа наділяється такими рисами, які властиві людям.

Оповідання, представлені в підручниках з літературного читання для 2—4 класів, умовно поділяються на дві групи: оповідання, у яких діють люди, та оповідання про природу і діяльність у ній людей. Першу з них при початковому ознайомленні з твором варто читати самому вчителю. Другу — можна доручати учням, але не раніше як у 3 класі. Цю диференціацію оповідань слід урахувати і при введенні в навчальний процес мовчазного читання. Твори, насичені драматичними подіями (а це переважно оповідання про людей), краще сприймаються в голосному прочитуванні. Оповідання про природу, які не мають виразно емоційного змісту, іноді припустимо давати дітям для мовчазного первісного читання.

Аналіз частин оповідання доцільно вести так, щоб учні висловлювали своє ставлення до описуваних подій, давали оцінку поведінки персонажів твору. З цією метою слід ширше застосовувати запитання, які змушують учнів думати, порівнювати, зіставляти, оцінювати, робити висновки. Учні залучаються до діалогу, до необхідності обґрунтування висловленого, знаходження причинно-наслідкових зв'язків.

Для розуміння тексту важливого значення під час опрацювання оповідання займає словникова робота. Вона сприяє глибокому усвідомленню змісту навчального тексту, його ідейної спрямованості, є важливим видом роботи з розвитку мовлення учнів. У процесі читання діти відчують багатство української мови, її силу, красу, точність, виразність, усвідомлюють відтінки слів, але все це можливе лише тоді, коли вони добре розуміють усі слова в тексті.

Кожна людина знає значну кількість слів, які вона розуміє, але не вживає у своєму мовленні, — пасивний словник. Слова, які людина використовує в своєму мовленні, — активний словник. Процес засвоєння слів проходить два етапи:

1) пасивного засвоєння; 2) активного. Завдання вчителя на уроці читання полягає в тому, щоб сприяти переходу цих слів з пасивного словника в активний. Це відбувається насамперед через засвоєння значення слів. Засвоєння значення слів — необхідна умова для розвитку навички слововживання.

Перш, ніж розпочати словникову роботу на уроці в зв'язку з читанням нового тексту, вчитель аналізує лексичний склад тексту для виявлення: 1) які слова складні за значенням для учнів (використовуємо спеціальні способи семантизації; 2) розуміння яких слів треба уточнювати, щоб полегшити сприймання тексту; 3) тлумачення яких слів треба ввести, бо діти зовсім не знають їх. Після того вчитель складає словник для засвоєння і опрацьовує методику його ведення.

Аналіз досвіду роботи вчителів та вивчення методичної літератури свідчать, що ознайомлення учнів із значенням незрозумілих слів і виразів можна здійснювати такими способами (семантизація слів):

— включити слово в словосполучення або речення (— скажи це слово з іншим або склади невелике речення: конвалія — біла конвалія; прилавок — Біля прилавка стоїть продавець);

— розібрати слово за будовою (нагрудні кишені, припічок — при печі);

— наочна семантизація (демонструються предмети, явища, дії, які можна показати на малюнку або в натурі);

— дати тлумачення слова (кореспондент — автор повідомлення в газеті, журналі);

— добір синонімів (синонімічних рядів).

Якщо дитина може вжити слово в словосполученні або в реченні, цього досить, щоб вона користувалась цим словом у потрібних випадках. Під час застосування малюнків важливо, щоб зазначені предмети, явища, дії були чітко вираженими. Тлумачення слів мають бути невеликими, чіткими. До них треба звертатися якомога рідше, бо словесне тлумачення гірше за інші тримається в пам'яті учнів.

Найбільш поширеним способом пояснення слів є добір синонімів. Саме ньому завданню відповідає «тлумачне» читання (вид словникової роботи) у наступній методиці. На етапі повторного читання нового тексту вчитель ще раз перечитує його за реченнями. Читаючи речення, зупиняється на слові (якщо воно входить в той список, який вчитель визначив на основі тексту заздалегідь для опрацювання значення) і вирішує з учнями проблему — «а як інакше можна сказати?» (уточнюється розуміння слова) і продовжує з ними далі роботу над реченнями. «Тлумачне» читання полегшує учням переказ тексту, допомагає уникнути повторення одного й того ж слова в мовленні.

Іноді можна знаходити синонімічні пари в тексті, синонімічні ряди (записуємо на дошці). Ці слова пізніше учні використовують у мовленні на уроці («розповісти, вживаючи зазначені слова»).

Однак заміна вжитих у тексті слів відомими, стилістично нейтральними, знижує сприйняття образної картини. Щоб уникнути цієї помилки в поясненні значення слова, необхідно добирати декілька синонімів, аналізувати їх значення. Чим більший у дитини активний запас слів, тим скоріше вона відшукує потрібні синоніми.

Доцільною є робота над контекстуальними синонімами. Термін «контекстуальні синоніми» не повідомляємо, а відшукуємо слова в тексті, які б відносились до одного й того ж предмета чи явища і які допомагають уникнути повторень однакових слів. Контекстуальні синоніми — це

слова, що зближуються своїм значенням в умовах контексту, їх діти записують на дошці і в зошитах, далі ці слова стають опорними для стислого переказу, творчої роботи. Засвоєння контекстуальних синонімів допомагає дітям урізноманітнювати мовлення. Враховуючи це, частіше звергаємося до знаходження контекстуальних синонімів у додаткових текстах, що діти читають вдома та на уроці (випишують їх).

Нерідко діти знають лише одне значення слова і не розуміють його в іншому значенні, тому дуже потрібна робота над багатозначністю слів, які зустрічаються в тексті. Корисні вправи на порівняння значень: байка — м'яка ворсиста бавовняна тканина, байка — коротке алегоричне повчальне оповідання.

У ряді випадків словникова робота проводиться задалегідь, якщо слова з тексту важкі за значенням (навіть на уроках мови).

Розширенню та збагаченню словникового запасу учнів сприяє складання тематичних словників на основі тексту або після закінчення вивчення теми: «Зимовий словник» — чарівниця зима, мороз, сніжинки, сніговик, сніжний, пороша, наст, завірюха тощо. Далі складають оповідання з цими словами (опорні).

Усвідомленню значення слів і розвитку навичок слововживання сприяє лексико-стилістичний аналіз. Мовні засоби (епітети, порівняння, метафори) мають значення в тексті не самі по собі, а як засіб характеристики героїв, описів природи, процесу праці. Увага учнів до мовних засобів тексту привертається такими питаннями: Якими словами автор називає ...? Якими словами описується дія або стан героя? Чому автор вживає дане слово? і т. п. Аналіз мовних засобів відбувається в тісному зв'язку з розбором змісту тексту. У початкових класах найчастіше застосовуються елементи лексико-стилістичного аналізу.

Діти сприймають завжди описи природи тільки зором. Перші враження їх поверхові. Тому під час аналізу описів важливо давати завдання, які викликали б у дітей живі уявлення про дійсність, яка стоїть за словами тексту: визначити, що можна бачити, чути, відчувати через запах, на дотик і т.п. Такий підхід сприяє розвитку спостережливості, накопиченню емоційного досвіду дитини, розширенню образних уявлень, збагаченню бачення світу. Це важливо і для формування словника в учнів. Якщо слово пройняте емоційним ставленням до описаного, то воно скоріше входить в активний словник дитини.

Словникова робота може проводитися на різних етапах опрацювання оповідання:

- на етапі підготовки до вивчення новою тексту (пояснюємо те, що ускладнює сприймання змісту);

- на етапі повторення матеріалу (пізніший етап у вивченні тексту) — повторюються найбільш важкі слова (вживають у складі речення);

- під час первинного читання (уточнюємо розуміння деяких слів, з'ясовуємо їх значення);

- в аналізі фактичного змісту тексту (за ходом роботи).

I. Підготовчий етап (записуємо на дошці слова, даємо пояснення; це ті слова, без знання яких діти не зрозуміють зміст тексту, його деталі): вештається — блукає, крадькома — непомітно, покепкувати — посміятися, зметикувала — зміркувала, розміркувала.

II. Етап первинного читання (даємо до читання): натрапила — випадково зустріла: вишмигнув — швидко вискочив.

III. Повторне читання. Матеріал для «тлумачного» читання: не приготувала (уроки) — не вивчила; наздоганяла — доганяла; вештається блукає; крадькома — непомітно; натрапила — випадково зустріла; вишмигнув — вискочив,

швидко вибіг (вчитують з тексту речення з цими словами). Деякі слова повторюються, щоб діти запам'ятовувати їх.

IV. Етап аналізу фактичного змісту тексту.

Значення правильно організованої словникової роботи велике як в усвідомленні ідейно-образного і фактичного змісту оповідання, так і в розвитку навичок зв'язного висловлювання.

Структура уроку читання залежить від жанрової специфіки оповідання і включає визначені етапи.

Підготовча робота до читання - у короткій вступній бесіді чи розповіді вчитель може стисло ввести учнів у коло тих обставин, за яких відбувається описана у творі подія, створити певний настрій, викликати почуття для відповідного сприймання твору, пояснити необхідні для розуміння змісту слова.

Читання оповідання - глибоко емоційні оповідання, насичені драматичними подіями, діалогами, перший раз читає вчитель. Під час підготовки до читання доцільно визначити структуру тексту - поділити його на смислові частини, у читанні відокремлювати їх, роблячи паузи; визначати логічні наголоси тощо. Текст про знайомі дітям факти читають самі учні. Заслуговує на увагу почергове читання тексту вчителем та учнів, вголос чи мовчки, прослуховування грамзапису тощо.

Перевірка сприймання навчального тексту може здійснюватися у короткій бесіді за прочитаним: - Коли ви раділи, сумували? Яке місце у творі вас особливо вразило? тощо.

Робота над текстом оповідання. Повторне читання і цілеспрямована робота над всебічним усвідомленням тексту (логічна сторона, образна, емоційна) – головне в уроці, а також зміст та ідея твору, композиція, образи, мова.

Літературознавчий аналіз твору проводиться в єдності змісту й форми. Основна увага під час аналізу твору

звертається на вчинки героїв, складання їх характеристик, розуміння поведінки, усвідомлення позиції автора. Варто з'ясувати не тільки те, що говориться про дійову особу, а й саме як сказано, тобто, які мовні засоби використав письменник для відтворення настроїв, почуттів (слова в переносному значенні, порівняння, метафори, епітети, антоніми, синоніми, пестливі, грубі, зневажливі слова тощо).

Типовими методами і прийомами опрацювання оповідання можуть бути: виразне читання; перекази (вибірковий, дослівний, стислий, близький до тексту, творчий); вибіркоче читання; робота з довідковою літературою; словникова робота, тлумачення слів: логічне (лексичне значення пояснюється віднесенням слова до роду і виявлення видових ознак), описове (лексичне значення пояснюється через опис особливостей слова), лінгвістичне або синонімічне; виписування, тлумачення невідомих слів, складання словника; інсценізація, драматизація; ігри, тести, вікторини, ребуси, кросворди тощо.

Рекомендовані методи і прийоми

Приєм «Оцінка тексту»

Опрацювання статті в підручнику про Ю. Старостенка.

Уявіть, що цей текст потрапив до рук іноземця, який нічого не знає про нашу країну.

Завдання:

- Яким він може собі уявити письменника, виходячи із тексту статті?
- У якій природній зоні проживав автор? (Степ, лісостеп, тундра, мішані ліси, пустеля.) Висловити свої припущення.
- «Пробігтися» очима рядками тексту і знайти спільні риси характеру письменника з О. Копиленком.

Приєм «Передбачення з чарівним дзеркальцем»

Діти висловлюють припущення щодо розгортання подій у тексті, передаючи з рук у руки «чарівне» дзеркальце.

Гра «Пантоміма»

За допомогою міміки та жестів показати стан персонажів твору. (Страшна волохата гусінь їсть листочки. Синичка з остраху тремтить. Мухоловка хоче утекти. Репетус повзик на весь ліс. Зозулька їсть гусінь.) Робота в групах. Інсценізація уривку твору.

Прийом «Блукання текстом»

- Учням пропонується «поблукати» сторінками тексту і визначити, які слова у ньому повторюються. Після проведеного дослідження учні роблять висновок – припущення про тему твору.

- «Блукання» 4 абзацом. Учні читають і підраховують слова – назви дій предметів, які зустрілися в уривку, аналізують їх; роблять висновок – припущення про явище природи, описане в уривку. (Опис прибою.)

- Прийом «Скільки літер у незрозумілому слові»

Учням пропонується у 4 абзаці знайти «незрозуміле» слово, підрахувати кількість букв у ньому. Один з учнів називає кількість букв у знайденому слові, решта мають здогадатися, що то за слово. (Прибій.)

Прийом «Фішбоун»

Учні об'єднуються в групи. Завдання – «одягнути» рибний скелет за планом.

1. Голова. (Тема твору.)
2. Хребет. (Проблема у творі.)
3. Хвіст. (Основна думка твору, вирішення проблеми.)
4. Спинні (верхні) кістки. (Персонажі твору.)
5. Черевні (нижні) кістки. (План твору.)

Презентація роботи кожної групи.

Прийом «Ромашка Блума»

Скласти 6 різних питань до прочитаного тексту, вписати їх у пелюстки.

1. Просте. (Що ? Коли? Як? Де?).
2. Уточнююче. (Якщо я правильно зрозумів, то ... ?)
3. Пояснююче. (Чому?)
4. Творче. (Що змінилося б, якщо ... ?)
5. Оціночне. (Як ти відносишся до поведінки героя?)
6. Практичне. (Як би ти поступив на місці ... ?)

Прийом «Два – чотири – всі разом»

- Учні у парах ставлять один одному складені питання з «Ромашки Блума», дають відповіді на них.
- Учні об'єднуються у четвірки, ставлять один одному «найважчі запитання».
- Усі разом обговорюють «найцікавіші» запитання.

Робота в групах. «Цікаві конверти»

1 група. Скласти «Хокку». Це неримований трьохрядковий вірш, що складається із 17 складів (1-ий рядок 5 складів, 2-ий рядок 7 складів, 3-ій рядок 5 складів). У першому і другому рядку описується предмет, явище; у третьому рядку підводиться висновок сказаному, часто неочікуваний.

Наприклад,

Кислі вишеньки. Росли у баби Стехи. Які ж вони смачненькі!

2 група. Скласти «Діамант». Прийом «Діамант» - це складання віршованої форми, що містить 7 рядків:

1-ий і 7-ий рядки іменники – антоніми;

2-ий рядок – два прикметники до першого іменника;

3-ій рядок – три дієслова до першого іменника;

4-ий рядок – два словосполучення з іменниками 1-го і 7-го рядка;

5-ий рядок – три дієслова до другого іменника;

6-ий рядок – два прикметники до другого іменника.

Наприклад,

Бабуся.

Старенька, самотня.

Турбується, шкодує, пригощає.
Добра бабуся, веселий дідусь.
Усміхається, допомагає, вчить.
Працьовитий, хороший.
Дідусь.

3 група. Скласти «Сенкан».

1. Тема (іменник).
2. Опис теми (два прикметники).
3. Три дієслова.
4. Речення з чотирьох слів.
5. Слово – синонім до теми.

4 група. Скласти **карту твору**.

Аркуш паперу поділити на 4 сектори.

1. Герої твору. Місце дії.
2. Проблема твору.
3. Події, що трапилися у творі. (План твору.)
4. Вирішення проблеми.

Приєм «Кубик Блума». Робота в групах.

Учні, кидаючи кубик, складають питання за опорними словами і дають на них відповіді.

- Запропонуй ... .
- Поясни ... .
- Назви ... .
- Придумай ... .
- Чому ... .
- Поділися ... .

Як підсумок своєї роботи в групах учні висловлюють думку про те, чому автор написав цей твір, що його спонукало до цього.

Гра «Пазли»

З'єднати назву твору з прислів'ям, яке відповідає його основній думці.

«Хоробре кошеня»	щасливий.
Ю.Старостенко «Смілива зозулька»	Друзі пізнаються в біді.
М.Трублаїні Тико і Волохан»	Руки малі та до роботи вдалі.
М.Трублаїні «Хвиля – напасниця»	Чия відвага – того і перемога.
В.Сенцовський «Бабусин онучок»	Слово чемне кожному приємне.

6. Практичний доробок

Оригінальний підхід щодо формування поняття «оповідання»

Формування поняття «оповідання» проходить у декілька етапів:

I етап. Спостереження під час читання та аналізу твору.

II етап. Узагальнення доступних для сприйняття істотних особливостей оповідання: виділяються дві – три найбільш яскраві та зрозумілі учням особливості поняття.

III етап. Формулювання поняття «оповідання»: перераховування засвоєних учнями особливостей поняття узагальнюється у термін, самостійно складений учнями та відкоригований підручником.

IV етап. Запам'ятовування та використання вивченого поняття у роботі з новим твором.

Фрагмент конспекту уроку літературного читання у 2 класі

Тема. Вступ до теми. Завдання із скриньок оповідань. Сторінки з життя Олександра Копиленка. О.Копиленко «Хоробре кошеня».

Мета: формувати уявлення молодших школярів про оповідання як літературний жанр та його особливості.

I. Мотивація навчальної діяльності

- Діти, сьогодні у нас велика радість, адже ми отримали подарунок від королеви Літератури – скриню зі скарбами. А ключем від скрині буде чарівне слово, закодоване у записі. Спробуйте його розшифрувати.

Гра «Шифрувальник»

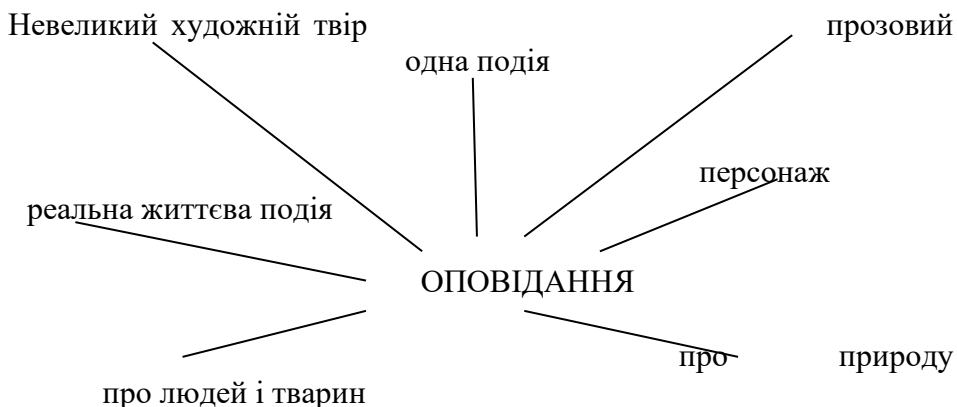
Використовуючи арифметичні дії, розшифруйте запис:
ОПРО – Р + ВАД – АД + ІД + АНЯ – Я + НЯ = ?

II. Повідомлення теми і завдань уроку

Сприймання та усвідомлення нового матеріалу.
Усвідомлення поняття «оповідання».

Приєм «Асоціації»

Таблиця заповнюється поступово (у ході актуалізації суб'єктивного досвіду дітей, шляхом опрацювання різних джерел).

Приєм «Оцінка тексту»

Пошуково-дослідницька робота:

- 1) варіант: опрацювати статтю в підручнику, виділивши «секрети» (особливості жанру) оповідання;
- 2) варіант: опрацювати зміст розділу «Оповідання. Скринька цікавих і повчальних історій».

Заплющивши очі, пригадати, скільки творів у цьому розділі будемо вивчати. Не розплющуючи очей, підняти відповідну кількість пальців. Той, хто першим виконав завдання, стає помічником учителя у пошуку інших правильних відповідей.

- Показати на пальцях, скільки слів у назві найдовшого (найкоротшого) твору. Назвати ці твори.
- Показати на пальцях, скільки оповідань В.О.Сухомлинського будемо читати. Пригадати ці твори.

7. Контрольні завдання та запитання

2 клас

1. Знайди пояснення терміну «оповідання»:
  - а) випадок із життя героя;
  - б) невеликий розповідний художній твір про якийсь випадок, епізод із життя героя;
  - в) великий за розміром художній твір.
2. Продовж ланцюжок: В.Артамонова, О.Буцень, М.Трублаїні ...
3. Визнач тему оповідань М.Трублаїні «Пустуни на пароплаві», «Хвиля – напасниця».
4. Визнач основну думку твору В.Сенцовського «Бабусин онучок».
5. Назви головного героя твору В.Сенцовського «Бабусин онучок».
6. Назви персонажів твору М.Трублаїні «Тико і Волохан».

7. Склади кінцівку до оповідання.
8. Склади усну розповідь від імені дійової особи.

3 клас

1. Вибери жанрові особливості оповідання:
проза, вірш, художній твір, магичні символи, життєва подія, персонаж, казковий зачин.
2. Продовж ланцюжок творів письменників.
В.О.Сухомлинський «Суниці для Наталі», ...
В.Нестайко «Просто Олень друг», ...
М.Трублаїні «Шоколад боцмана», ...
Ю.Старостенко «Смілива зозулька», ...
3. Склади розповідь від імені одного з героїв твору.
4. Інсценізуй з однокласниками прочитаний твір.

4 клас

1. Продовж тематичний ланцюжок.
Письменники, що писали оповідання про тварин:
Ю.Старостенко, ..., ..., ..., ...
Письменники, що писали оповідання про дітей:
В.Нестайко, ..., ..., ..., ...
Письменники, що писали гумористичні оповідання:
М.Носов, ..., ...
Письменники, що писали історичні оповідання: М.
Слабошпицький, ..., ..., ...
2. Визнач тип персонажу (позитивний, негативний).
Обґрунтуй свою думку.
3. Перекажи окрему частину тексту від третьої особи.
4. Домисли події, які б могли передувати зображуваним.

Ветрова Світлана Євгенівна,

Робота над жанром літературна казка

1. Літературна казка — авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів» (Л. Брауде).

Літературознавча енциклопедіє літературну казку визначає як художній твір письменника, який, модифікуючи жанрово-стильові особливості фольклорної казки, формує новий за якістю авторський текст із різними інтелектуальними елементами (цитатами, ремінісценціями, алюзіями тощо).

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення: *літературна казка — це прозовий чи*

віршований авторський твір, в якому є щось незвичайне, фантастичне, чарівне.

2. Програмові вимоги щодо опрацювання літературної казки

Змістові лінії	2 клас	3 клас	4 клас
Літературознавча пропедевтика	Має початкове уявлення про автора як творця. Виявляє розуміння того, що кожний авторський твір написаний на ту чи іншу тему. Розрізняє найпростіші жанрові особливості літературної казки	Самостійно визначає жанрові ознаки казок про тварин	Самостійно розрізняє, визначає, обґрунтовує елементарні жанрові ознаки літературних творів, які опрацьовувалися під час навчання у 2–4 класах; наводить приклади.
Досвід читацької діяльності	Пояснює, що літературна казка — це	Усвідомлює, називає основні ознаки	Розрізняє фольклорну та літературну казку; пояснює спільне та відмінне у цих

	авторський твір;	героїко-фантастичних казок: зачаровані, незвичайні предмети, істоти, дивовижні перетворення, надзвичайна сила героїв та ін.; правильно визначає, називає героїв чарівних казок; пояснює, якими рисами наділені позитивні і негативні герої; висловлює свою оцінку поведінки, вчинків персонажів; робить висновок,	казках; правильно називає прізвиська найвідоміших письменників-казкарів та їхні твори.
--	------------------	---	--

		що добро у таких казках перемагає зло;	
Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного	Індивідуальне і колективне складання варіантів кінцівок до відомих казок. Складання творів-мініатюр про казкових героїв	Колективне та індивідуальне складання варіантів завершень до літературних казок, творів-мініатюр про казкових героїв і власні спостереження; складання розповідей від імені одного з героїв твору, інсценування прочитаного	Знає і вміє користуватися прийомами складання казок. Бере участь в інсценізації прочитаних творів.

3. Коло читання

2 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
<p>І. Франко «Лис Микита», «Лисичка і Журавель»</p> <p>Ю.Ярмиш «Та сама Мишка», «Казка про Ріпку та Внучку», «Зайчаткова казочка»</p> <p>В.Чухліб «Заячий холодок»</p> <p>М.Підгірянка «Безконечні казочки»</p> <p>Л. Костенко «Бузиновий цар»</p> <p>В.Сухомлинський «Як Наталя в Лисиці хитрунку купила»</p> <p>А.М'ястківський «Казка про яблуню»</p> <p>Ш.Перро «Попелюшка, або Соболевий черевичок»,</p> <p>Г.К.Андерсен «Принцеса на горошині»</p> <p>Олена Пчілка</p> <p>Н.Забіла</p> <p>О.Іваненко</p>	<p>І. Франко «Осел і Лев»</p> <p>Ю.Ярмиш «Маленькі казки»</p> <p>В.Чухліб «Неслухняний гарбузик»</p> <p>М.Підгірянка «Казка про Діда Мороза та Бабу Завірюху»</p> <p>В.Сухомлинський «Зелена коса, червона комора»</p> <p>А.М'ястківський «Казка про писанку»</p> <p>Ш.Перро «Червона Шапочка».</p> <p>Г.К.Андерсен «Дюймовочка»</p>

3 клас

Програмові твори	Рекомендовані твори
<p>Брати Грїм «Бременські музиканти», «Шипшинка» Г.К.Андерсен «Ромашка». З.Топелїус «Казка про старого гнома». К.Коллоді «Пригоди Піноккіо» О.Пушкін «Казка про рибака та рибку». П.Єршов «Горбокони́к». К.Ушинський «Витівки старої зими» А.Лїндгрєн «Малий і Карлсон, що живе на даху» М.Носов «Як Незнайко складав вірші» І.Франко «Лисичка і журавель». Леся Українка «Казка про Оха-чудодія». В.Сухомлинський «Дід Осінник», «Снігуроньчина пісня». О.Іваненко «Синичка» А.Дїмаров «Для чого людині серце» В.Скомаровський «Чому в морі вода солона» Ю.Ярмиш «Місто дружніх майстрів» В.Нєстайко «Суд у цирку»</p>	<p>Брати Грїм «Бїлосніжка та сім гномів», Г.К.Андерсен «Гидке качєня», Леся Українка «Три метелики», В.Сухомлинський «Гавєня і Соловей», Н.Забїла «Два Морози», М.Підгїрянкa «Їжачок» Шарль Перро «Кїт у чоботях» З.Топелїус «Подарунок Морського Царя» О.Пушкін «Казка про царя Салтана» К.Ушинський «Пївень та собака» А.Лїндгрєн «Пєппї Довгапанчоха» І.Франко «Лисичка і Рак». В.Нєстайко «Пригоди у лїсовій школі»</p>

О.Зима І.Липа Л.Письменна	
--	--

4 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
П.Бажов, Р.Кіплінг, Алан Мілн, О.Волков, М. Носов, Л.Керрол	В.Нестайко «В Країні Сонячних Зайчиків» Дж.Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» Дж.Родари «Пригоди Цибуліно» І.Нехода «Дармоїд»

4. Жанрові особливості літературної казки

Значення казки у житті дитини, визначене видатними педагогами та письменниками, вплив на розвиток дитячої особистості представимо у вигляді схеми:

Казка		
Дидактичні цілі	Інтелектуальний розвиток	Духовність
<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення інтересу до читання • Ефективне 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток пам'яті • Формування поетичного 	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток морально-етичних почуттів

<p>засвоєння специфічних літературознавчих понять</p> <ul style="list-style-type: none"> • Спрямованість на емоційно-образне читання та мовлення 	<p>мислення</p> <ul style="list-style-type: none"> • Збудження думки • Збагачення уяви • Розвиток фантазії та мелодійного мовлення 	<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлення власного характеру, поведінки • Вміння оцінювати інших людей
---	---	--

Можемо виділити основні особливості літературної казки, які відрізняють її від фольклорної:

1) літературна казка виникає на ґрунті фольклорної і на відміну від своєї попередниці існує в письмовій формі; літературна казка не є імпровізованим твором, тому вона завжди завершена і не змінюється;

2) літературна казка має індивідуальну зорієнтованість, причина якої є факт наявності автора даного твору, тому казка виражає, перш за все, ідеї письменника та проблеми суспільства, до якого він належить; дійсність у літературній казці проходить крізь індивідуальну свідомість (дійсність фольклорної казки пропущена крізь призму сприйняття народу);

3) літературна казка містить ліричні відступи письменника, детальну портретну та психологічну характеристику образу;

4) незважаючи на присутність у авторській казці елементів чарівного, вона більш наближена до реального життя, відображає ідеї та прагнення людей, які є сучасниками автора, розкриває конкретно-історичні суспільні ідеали;

5) герої авторських казок досить різноманітні, з різними зовнішніми ознаками (у фольклорній казці герой ідеалізований, він втілює всі найкращі риси з народної уяви);

6) події, вчинки, характери героїв у літературній казці вимагають умотивування, причинно-наслідкового зв'язку.

5. Методичні рекомендації до опрацювання літературної казки

Позитивно на рівень сприйняття учнями літературної казки впливає:

- а) літературознавче спрямування уроку – варіативно-гнучка структура уроку, робота над біографією казкарів, з'ясування жанрових особливостей літературної казки;
- б) використання системи вправ пошукового і творчого характеру у ході аналізу;
- в) переважне проведення творчих переказів із елементами інсценізації;
- г) максимальне введення літературних ігор на уроці;
- ґ) робота над творчими проектами;
- д) використання художньо-інформаційного альбому «Літературна казка», перегляд мультфільмів.

Типовими прийомами для опрацювання літературної казки є:

- 1) літературознавчий аналіз, з метою з'ясування жанрових особливостей;
- 2) літературні ігри, використання літературних вікторин;
- 3) інсценізація, уведення в урок елементів драматизації;
- 4) творчі перекази;
- 5) робота із виставкою книг, робота над біографією казкарів;
- 6) словесне малювання.

Зважаючи на відмінності літературної казки від народної, пропонуємо такі етапи опрацювання літературної казки на уроці літературного читання:

- I. Робота з виставкою книг-казок.
- II. Представлення улюбленої книги казок.
- III. Вступна бесіда, біографічні відомості про автора казки.
- IV. Читання казки; перевірка сприймання.
- V. Робота над текстом.
- VI. Робота над жанровими особливостями казки.

VII. Вибірковий переказ казки з елементами інсценізації.

VIII. Підготовка до виразного читання.

IX. Виразне читання.

X. Рефлексія діяльності.

6. Практичний доробок

Урок з літературного читання за темою «*Літературні казки*» доцільно розпочати із виставки книг.

— Діти, до нас у гості завітали книжки-казки. Їх дуже багато і всі вони чимось схожі, мов сестрички, але багато чим і відрізняються. Поміркуймо: чим схожі всі казки? Що в них спільного? (Учні визначають жанрові особливості казки (у них є щось чарівне, добро завжди перемагає зло, події та персонажі незвичайні) і самі доходять висновку, що казка — це художній твір, у якому обов'язково є щось чарівне, незвичайне, фантастичне, нереальне).

— А тепер поміркуємо, чим ці казки відрізняються одна від одної? Їх можна розділити на дві групи. Як саме — визначте самостійно. (Якщо діти не можуть самостійно виділити в окремі групи авторські та народні казки, учитель розставляє книжки на дві полиці за однією ознакою. Але учні мають визначити принцип розподілу).

У результаті такої роботи учні самостійно роблять літературознавчий висновок: казки поділяються на народні та авторські.

— А зараз ми спробуємо визначити жанр казки, провівши невеличке дослідження. Я беру книжки з першої та другої полиці та об'єдную їх у групи. Що спільного в цих казок? Так, вони про тварин. А хто допоможе мені вибрати книжки другої групи? Учні визначають види казок: про тварин, побутові, чарівні.

З метою ознайомити школярів із життя і творчістю автора пропонуємо проводити вступну бесіду. Наприклад, на

уроці вивчення творчості *Астрід Ліндгрєн* бесіду можна розпочати так:

Вчитель: Дуже цікаво, куди ж сьогодні «Чарівна скринька» нас поведе. Давайте її відкриємо. (Вчитель виймає карту Швеції, портрети і книги Астрід Ліндгрєн). Отож, сьогодні казкова мандрівка веде нас у країну Швецію, де народилася, жила і писала прекрасні казки Астрід Ліндгрєн. Подивіться уважно на портрети письменниці. Чи можете ви щось сказати про цю людину лише дивлячись на її обличчя? (Учні діляться своїми думками.)

Далі учитель інформує учнів про життя і творчість письменниці. Школярі дізнаються, що твори Астрід Ліндгрєн знають і люблять діти багатьох країн світу. Її називали «чарівницею зі Швеції» та «Андерсеном нашої доби». Її нагороджено багатьма національними та міжнародними преміями, орденами та медалями. Зокрема такими, як орден усмішки, Міжнародна Золота медаль Г.К.Андерсена. ще за життя письменниці спорудили три пам'ятники на її честь. Твори Астрід Ліндгрєн перекладені багатьма мовами світу. Хтось підрахував, що якби всі книжки Ліндгрєн покласти одна на одну, то вони утворили б вежу, в сотні разів вищу за Ейфелеву в Парижі. «Чи могли б ви написати книжку для дорослих?» — одного разу запитали в Астрід Ліндгрєн. «Ні, не змогла б,— відповіла вона. — Я не хочу писати для дорослих, я волю писати для читачів, здатних творити дива. А дива творять діти, коли читають книжки. Вони беруть наші жалюгідні думки й слова і вдихають у них життя і блиск».

На етапі роботи над текстом та жанровими особливостями казки пропонуємо такі види роботи:

1. Прочитайте діалог між Мальюком та Карлсоном. Намагайтеся передати голос цих двох персонажів.
2. Бесіда після читання: який характер у Карлсона? Підтвердіть свої слова текстом. Чи чемний був хлопчик? Що сталося із паровою машиною? Як на це відреагував Мальюк?

Чи помітив Карлсон хвилювання хлопчика? Чи він відчув себе винним у тому, що сталося? Чи поводитьсь Карлсон, як справжній друг? Чому Малюк з ним дружив? Розкажіть, хто у вас найкращий друг і чому?

3. Визначення композиції казки: знайдіть зачин, основну частину та кінцівку казки. Чому ви так гадаєте?

4. Гра «Хто швидше». Позмагаймося, хто швидше знайде абзаци з поданими словами: веселе голубе полум'я, мчала щодуху; речення: Великі негарні плями, приблизно проти пупа, вимальовувалась на тлі, Малюк ще не знав того, Сванте Свантенсон.

6. Які жанрові особливості літературної казки ви помітили? (Відомо, де відбуваються події, незвичайний персонаж з авторською оцінкою та портретом, побутові подробиці, факти та фантастика, змінені зачин та кінцівка.)

Метою підсумку уроку є розвинути вміння учнів здійснювати короткий аналіз прочитаного, висловлювати власні думки, почуття до героїв і вчинки, вміти визначати тему та ідею казки. На уроці за темою «Про Карлсона, який живе на даху» Астрід Ліндгрєн» рекомендуємо так проводити підсумок уроку:

— Отож, казку ми вже прочитали. А на останок подивимося, чи уважними ви були читачами і слухачами. Спробуємо проаналізувати казку на схемою:

- Назва казки.
- Авторська чи народна.
- Хто автор?
- Яка за жанром.
- Тема та ідея казки.
- Головні герої.
- Особливості казки.

7.Контрольні завдання та запитання

- Запиши, чим літературна казка відрізняється від народної?
- Запиши прізвища українських казкарів та назви відомих тобі казок.
- Запиши прізвища зарубіжних казкарів та назви відомих тобі казок.
- Вкажи, на які групи можна розділити літературні казки?

*Ткаченко Альона Вікторівна,
вчитель II категорії
НВК «Колегіум»*

Робота над жанром вірші

1. Вірш – ритмічно організоване мовлення, що постало на основі конкретно-історичної версифікаційної системи і є відмінним від прози.

Вірш – це організовані рівні відрізки в певній ритмічній тональності.

Віршована форма – це короткий запис тієї чи іншої теми (думки), в якій є певна глибина, що розкривається у своїй повноті перед чуйним читачем.

Поетичне слово – це слово з живою і яскравою внутрішньою формою, основою словесного образу.

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення:

Вірш – *невеликий поетичний твір, написаний ритмічною мовою, найчастіше з римуванням рядків.* (Академічний тлумачний словник української мови).

2. Програмові вимоги щодо вивчення віршів

Змістові лінії	2 клас	3 клас	4 клас
Коло читання	Сюжетний вірш, пейзажна лірика.	Сюжетні, пейзажні, гумористичні, фантастичні вірші.	Поетична палітра охоплює всі види віршів, з якими діти ознайомилися у попередніх класах.
Літературознавча пропедевтика	Ознайомлення з жанровими особливостями вірша.	Розвиток умінь самостійно визначати, усвідомлювати жанрові особливості вірша.	Удосконалення умінь самостійно визначати жанрові особливості творів, що вивчалися у 2-4 класах, обґрунтовувати свою думку.
Досвід	Графічна форма тексту. Рима, ритм,	Розширення і поглибленн	Розширення та систематизація знань, умінь

<p>читацької діяльності</p>	<p>настрій у вірші; автор твору, думки і почуття автора. Декламація віршів. Інтонаційні мовні та позамовні засоби виразності (сила голосу, темпоритм, тон). Виявлення ознак (слів, словосполучень, розділових знаків у тексті), що вказують на необхідність зміни засобів виразності під час читання (декламації). Найпростіші прийоми заучування віршів напам'ять (за опорними малюнками)</p>	<p>я знань та умінь учнів про жанрові особливості віршів (рима, ритм, настрій, мелодика, уявні картини). Тематика дитячих віршів. Спостереження за мовою віршів. Акровірш (акростих) як особлива форма вірша (віршованої загадки), у якому початкові літери рядків, прочитані згори вниз, становлять слово чи словосполучення.</p>	<p>школярів про жанрові особливості віршів, їх тематику, проблематику. Емоційна тональність вірша, динаміка почуттів поета у ліричному вірші.</p>
------------------------------------	--	---	--

	Розвиток поетичного слуху.		
Розвиток літературно-творчої діяльності учнів на основі прочитаного	Заповнення пропусків у художньому описі предмета. Добір ланцюжків римованих слів. Доповнення пропущених рим в уривках віршів (з допомогою вчителя).	Заповнення пропусків у віршованих творах; інсценування прочитаного.	Доповнення віршованих творів. Складання з допомогою вчителя віршів.

3. Коло читання

2 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
Т. Шевченко «Зоре моя вечірняя...», «Сонце заходить...», «Тече вода з-під явора...», «Тихесенько вітер віє...», «Ой гай зелений похилився...» Леся Українка «З гір на долину...», «Барвіночку мій хрещатий...» Олена Пчілка «Вже ж у любому куточку»	Г.Бойко «Теремок для куряточок», «Кіт-рибалка» Т.Коломієць «Наймиліше слово», «Вітрисько», «На галяві» М. Стельмах «Дощ», «Трипудовий гарбуз»

О.Олесь «В небі жайворонки
в'ються...», «Ліс восени»,
«Біга зайчик-скакунець»

Марійка Підгірянка
«Ліс», «Прийшла осінь»

М. Вороний «Сніжинки»

П. Воронько

«Чапля зшила черевички»,
«Казка про рукавичку»,
«Причина» «Картина», «В лісі
є зелена хата», «Суничка-
сестричка»

С. Жупанин
«Наталчина пригода»

Н. Забіла

«Ладки, ладоньки, ладусі»,
«Ой чук-чуки...», «Дощ іде»,
«Закрутилися сніжинки»

Л. Забашта «Біле свято
зими», «Берізонька»

А. Камінчук «Баба Віхола»,
«Котики вербові», «Береза
розвивається», «Ремез»

Т. Коломієць «Нагідка»,
«Біле поле полотняне»

Л. Костенко «Білочка
восени», «Баба Віхола»,
«Пряля», «Соловейко
застудився»

А. Костецький
«Починається весна»,
«Дощик, сонячний і хлібний»,
«За голубими вітряками»,
«Дивна звичка», «Рибалка-

М. Пригара «Сварка»

В. Терен
«Весняні чоловічки»

О. Сенатович
«Веселий сніг», «Дівчинка
малює сонце»

Д. Павличко «Заєць»

М. Сингаївський «Білі
черевички у зими»

П. Тичина «Зима»

М. Рильський
«Як не любити...»

В. Самійленко
«Вечірня пісня»

Д. Білоус «Рідне слово»

А. Малишко
«В теплім місяці у травні»,
«Буду я навчатись»

А. М'ястківський
«Пустотливий дощик»,
«Став лелека журавлем»

<p>дивак», «Не хочу» В. Лучук «На блакитних заплавах», «Білий вірш», «Дикий мак» К. Перелісна «Змерз», «Віхола» О. Сенатович «Веселий сміх» В.Скомаровський «Клени», «Щиглик», «Іграшки», «Козубок-колобок» Г. Чубач «У лісочку на пеньочку», «Роса», «Зашифрований хитрюга» Г. Бойко «Лелі», «Подзьобав і пострибав» А. Григоруk «Влітку день годує рік» Т.Коломієць «Бусел» І. Січовик «Неслухняний язичок», «Віддячила», «Хитра киця» І. Світличний «Півень-горлопан», «Слухала Лисичка Солов'я» М. Вінграновський «Теплий дощик-срібнопад»</p>	<p>М.Сингаївський «Квітень», «До школи» С.Жупанин «Віхола»</p>
---	--

3 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
Леся Українка «Давно..» П. Тичина «Пастелі»	Т. Шевченко «За сонцем хмаронька

<p>В. Сосюра «Спокоєм повиті» І. Калинець «Зірка» М. Вороний «Ущухла буря» М. Вінграновський «Лазить сонечко в травах», «Приспало просо просеня», «Грім» Н. Забіла «Зірочки» Л.Костенко «Шипшина важко віддає плоди» В. Коломієць «Сиве сонечко», «Тюхтій і Торохтій» Т. Коломієць «Споришева стежечка» А. Малишко «Вихопивсь дощик» А. М'ястківський «Курличуть хмари» Є. Горєва «Зелені коники в траві» П. Осадчук «Стежка» Марійка Підгірянка «Вечір іде» Олена Пчілка «Діброва смутная...», «Новині сьогодні зранку...» М. Познанська «Ромашка» В.Скомаровський «Після грози» Г. Бойко «Отакий у мене ніс» Д. Білоус «Щедрий вечір» Д. Павличко «Вітряк», «На щастя» І. Жиленко «Вечір гномів» Г.Чубач «Зупинюся над</p>	<p>пливе...» І. Світличний «Як гусак говорив: «Так-так- так» О. Олесь «Все навколо зеленіє...», «Бджілка і зозуля», «Ялинка» П. Воронько «На своїй землі хорошій», «Ялиня» М. Стельмах «Бурячок і їжачок», «Дятел» А. Костецький «Дивна звичка» В. Лучук «Тільки мама» І. Кульська «Мамине свято» С. Жупанин «Весняне сонечко» В. Самійленко «Заспівав би я...» І. Січовик «Зранку киця чепуриться...» О. Сенатович «Друже мій» М. Сингаївський «Вишиванка» Л. Костенко «Золота осінь» П.Глазовий «Солодка хата» Марійка Підгірянка «Помічники» Л.Українка «Літо краснее минуло» Г.Чубач «Захотіла киця</p>
---	---

рікою» А. Качан «Крихта хліба» Л. Глібов «Хто вона?»	сала»
--	-------

4 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
<p>Поетична палітра охоплює всі види віршів, з якими діти ознайомилися у попередніх класах. Крім авторів, твори яких діти читали у 2–3 класах, пропонуються твори</p> <p>І. Малковича В. Симоненка І. Драча П. Усенка Л. Полтави Б. Чалого Г. Черінь І. Жиленко та ін.</p>	<p>Т. Шевченко «Заповіт», «Думка» Р. Завадович «Мати – Україна» В. Грінчак «Білі ночі» О. Олесь «Степ» М. Вінграновський «Наша річка» В. Симоненко «Мудра паляниця» Л. Українка «Конвалія», «Талого снігу платочки сивенькії...», «Вечірня година», «Мамо, іде вже зима...» П. Тичина «Блакить мою душу обвіяла...» А. Костецький «Невидимка», «Про дорослих» О. Пчілка «Весняні квіти» О. Олесь «Журавлі», «Снігурі» В. Симоненко «Засівна», «Подорож в країну Навпаки» Л. Глібов «Синиця»</p>

	<p>М. Сингаївський «Чорнобривці»</p> <p>Д. Білоус «Скоро уже канікули»</p> <p>В. Лучук «Ніч»</p> <p>Л. Забашта «Зимонька»</p> <p>І. Манжура «Вранці»</p> <p>Л. Костенко «Дощ полив, і день такий полив'яний...»</p>
--	---

4. Жанрові особливості віршів

Ритм. У віршах обов'язково є виражений ритм, а в прозі він не явний, прихований, не завжди відчувається.

Рима – відмінна ознака вірша, не дивлячись на окремі форми без неї, а в прозі рима може використовуватися тільки як віршованих вставок.

Вірші дають більш стисло завуальовану головну думку за допомогою образів і метафор, а проза більш описова.

Мелодика вірша (*грецьк. melodos – пісенний*) – один з яскравих проявів версифікаційної інтонації, що полягає у гармонійній модуляції тону голосу в поетичному мовленні (зниження – підвищення), розгорнута система інтонування (за Б.Ейхенбаумом) у поетичному синтаксисі, притаманна, зокрема, наспівному віршеві.

Специфічними рисами поетичного жанру, крім означених рими, ритму, мелодики, є **звуконаслідування, настрої.**

5. Методичні рекомендації до опрацювання віршів

Особливу складність являє собою навчання читання учнів читати і розуміти вірші. При цьому слід зосередити увагу на: осмисленні змісту тексту (смісловий аналіз);

- з'ясуванні структури (композиційний розбір);
- емоційно-образному аналізі в поєднанні з розробок мовних композиційних засобів, лексико-стилістичному;
- виразному читанні тексту (на основі різних видів аналізу).

Враховуючи зазначені вимоги, доцільною може бути така методика опрацювання вірша:

I. Вступне слово вчителя про автора, спрямування на усвідомлення змісту.

Сприяє розширенню уявлень про події та явища, викликає інтерес до автора та вивчення його твору.

II. Зразкове читання (краще напам'ять) вірша вчителем за опрацьованою партитурою.

Первинне читання. Які почуття викликало читання?

III. Читання вірша учнями мовчки, відповіді на 1-2 запитання для з'ясування основного змісту тексту.

Про що дізналися? Про які події розповідає автор? та ін.

IV. Читання вірша всіма учнями напівголосно. Відповіді на 1-2 запитання для усвідомлення змісту тексту.

V. Аналіз фактичного змісту тексту.

Композиційний аналіз, складання плану.

Емоційно-образний розбір у поєднанні із застосуванням мовних засобів, лексико-стилістичний аналіз.

Визначення головної думки вірша.

VI. Опрацювання разом з учнями партитури для виразного читання вірша.

Подальше усвідомлення змісту тексту. Якщо партитура складна, то вчитель повідомляє її учням.

Послідовність опрацювання партитури вірша може бути такою:

- з'ясування головної думки для тексту або частин (якщо текст великий);

- знаходження логічного центру (найголовніші слова для тексту в цілому) відповідно до головної думки;
- розбивка речень на логічні ланки (такти), визначення логічних пауз;
- виділення логічних наголосів для речення (найголовніші слова) та його частин;
- добір інтонації читання.

VII. Повторне читання вірша учнями одночасно з подальшою роботою по усвідомленню тексту. (Відповіді на запитання – смисловий аналіз).

Повторне читання проводиться з метою запам'ятовування учнями партитури вірша. Спочатку читають діти з вчителем (вчитель – вголос, діти пошепки, напівголосно), потім вчитель і кращий учень, далі вчитель і група учнів...

VIII. Творча діяльність учнів на основі тексту.

- Читання в особах (епічний вірш).
- Продовження авторської думки.
- Складання тексту на основі вірша.
- Розповідь від певної особи, від автора.
- Продовження подій.
- Заповнення пропусків.
- Словесне малювання.
- Як би прорекламували прочитаний текст?
- Складання твору-розповіді «Що навчив мене цей твір?»
- Які слова, вирази варто запам'ятати та передати їх іншим?
- Де можна використати знання, які здобули на уроці?
- Яку строфу вірша ви б хотіли прочитати декілька разів? Чому?

У процесі всієї роботи над віршем важливо, щоб зразкове читання вірша якнайдовше зберігалось у пам'яті дітей.

Вірші ліричні становлять складність, бо в них нема сюжетного розвитку. У них відтворено переживання поета чи почуття, властиві не тільки авторові твору, а й усім людям. Авторські переживання передаються або в змалюванні картин природи, або в розкритті політичних подій. Особливо твори пейзажної лірики потребують попередньої підготовки. Щоб діти добре прочитали вірш, треба щоб вони сприйняли те про що йде мова. Попередньою роботою може бути екскурсія. Перед їх вивченням доцільно прослухати музичний твір, який налаштує дітей на слухання вірша.

Можна говорити тільки про задум автора, а не про його почуття. Можна застосовувати картинку (щоб зміст вірша відповідав картині, щоб не перетворився на роботу над картиною).

Твори пейзажної лірики потребують своєрідного підходу до їх вивчення. Зумовлено це тим, що вірші такого типу невеликі за розміром і передаються в них не події з життя людей, а почуття, пов'язані із змалюванням явищ природи, переживань. Така поезія сприяє емоційному пізнанню дійсності. Звідси стає зрозумілою вимога методики – читанням ліричних віршів вводити дітей у світ художніх образів через почуття, а далі вести від почуттів до думок, до висновків.

Розглянемо роботу над ліричним віршем, кінцевим результатом якої буде не лише виразне декламування вірша учнями, а й естетичне сприйняття.

1. Спочатку вирішуємо конкретні навчальні завдання: настроїти дітей на сприймання тексту, викликати в їхній свідомості та уяві образи і картини, близькі до тих, які знаходяться в центрі уваги вірша; познайомити з автором, пояснити значення слів, без розуміння яких сприймання вірша буде важким. Щоб справитися з цими завданнями, використовуємо бесіду з опорою на власні спостереження і досвід дітей, елементи розповіді, а також музику і живопис.

2. Після цього вперше читаємо ліричний вірш. Конкретизуємо завдання: донести до учнів зміст вірша і, головне, викликати емоційний відгук на прослухане. Слід читати так, щоб у дітей з'явився пізнавальний і емоційний інтерес до подальшої роботи з текстом.

3. Наступна робота – розмова про враження, що виникли у дітей після ознайомлення з твором, виявити рівень їхнього сприймання. Використовуємо бесіду на основі вражень учнів. Наприклад: Діти, чи сподобався вам вірш? Чим? Що особливо сподобалось? Які картини уявили? Як ви думаєте, з яким почуттям поет малює ці картини?

4. Самостійна робота учнів із текстом вірша. Вона потрібна для того, щоб школярі уважніше вчиталися у зміст, підготувалися до його аналізу. Для цього пропонуємо прочитати твір ще раз про себе і позначити олівцем малозрозумілі слова і вислови.

5. Мета аналізу ліричного вірша – поглибити і розширити образні уявлення, що склалися в учнів.

6. Практичний доробок

Фрагмент уроку літературного читання у 3 класі

Тема. Читаємо і порівнюємо твори різних жанрів, які мають спільні риси у сюжеті, створенні художніх образів. А.Качан «Крихта хліба».

Мета: розширити і поглибити знання та уміння учнів про жанрові особливості творів; вдосконалювати навички свідомого, виразного читання поетичних творів; вчити аналізувати прочитане, порівнювати твори різні за жанрами, які мають спільні риси у сюжеті, створенні художніх образів; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати образну і зорову пам'ять дітей, їх мислення; спонукати дітей до творчості; виховувати ціннісне ставлення до природи, до мистецтва.

- За якою ознакою ви визначили вірш? (За формою запису).
- Як називають людей, що пишуть вірші? (Поети).
- Кого з поетів ви знаєте?
- Автор цього вірша *Анатолій Качан*.
- З творами цього автора ми ще не працювали. Давайте познайомимося з ним. Погляньте на екран.

Інформаційна довідка

Анатолій Качан

Народився Анатолій Леонтійович Качан у селі Гур'івці, на Миколаївщині, у сім'ї токаря. Мати змалечку прищепила синові любов до рідної пісні, легенди, казки й бувальщини. Тож писати вірші Анатолій почав ще школярем, а в студентські роки вже публікував перші твори.

Понад 40 років присвятив письменник дитячій літературі. Працював редактором у відомих дитячих журналах «Барвінок», «Соняшник». Спілкувався з обдарованими дітьми – керував республіканським літературним об'єднанням школярів «Первоцвіт».

А.Качан створив більше десяти книг для дітей: «Джерельце», «Ворота міста», «Берегові вогні», «Колос наливається» та багато інших. Кожна збірка наповнена красою рідного слова.

Чимало його віршів для дітей покладено на музику. Вони стали улюбленими піснями дітвори.

Робота над віршем А.Качана «Крихти хліба»

1. Емоційна зарядка «Як ти думаєш?»

- Прочитайте. (На фоні звукозапису завірюхи).
- Що ви відчували, слухаючи вірш?
- Поділіться своїми думками один з одним.

- Хто поділіться думкою з нами.
  - Про яку пору року йде мова у вірші?
- 2. «Блукання» текстом, словникова робота.**

- Проглянемо рядочки вірша.

Робота в групах.

1. Знайти рими.
2. Знайдіть «зимові» слова. (Сніговиці, ожеледь, завірюха, морози, мерзла, замерзати).

- Чи зрозуміле значення цих слів?

Ожеледь – тонкий шар льоду на землі, деревах.

- Знайдіть серед названих слів слова-синоніми. Додайте ще інші слова.

- Відкрию вам секрет, що не всі слова-синоніми ми назвали. Заглянете на перерві у наш помічник і там ви відкриєте для себе ще й інші. Це не всі. Я надрукувала тільки на 1 сторінку, а їх є ще більше!

(Сніговий) буран, буревій, (снігова) буря, вертелиця, (сніговий) вихор, вітровій, віхало, віхола, віхолка, віхтелиця, дуявиця, завихіль, завійниця, завірюха, завіхолиця, завія, задимав, задуювка, заметіль, заметільниця, зграб (сніговий вітер), каранина, крутія, крутовина, круча, кужелиця, кура, курбелиця, курделиця, курделя, куревійниця, лептавиця (сніг + дощ), ляпанка, мерга (снігопад з вітром), метелиця, метіль, мокротеча (мокрый сніг), негода, поземка, поземок, пороша (мете, крутить, сипле, сіє, сіється вітром...), пурга, сипучка, сквира, сміль, снігниця, снігова веремія, сніговиця, сніговій, сніговійниця, снігограй, сніголет, снігопад, снігошал, сніжниця, хвижа, хвища, хвірза, хиза, хуга, хуговій, хура, хурделига, хурделиця, хурделя, хуртеча, хуртовина, шквиря, шувір, шуря-буря, юга).

- Я пропоную вам послухати звуки цього зимового явища. Прислухайтеся і з'ясуйте якими мовними звуками можна передати завірюху? (*Запис*).

- Які звуки передають це зимове явище? (*Ш-Ш-Ш..*)

- Спробуємо і ми передати завірюху, заметіль. (*Діти імітують*).
- Як ви думаєте легко людям у таку хуртовину? А птахам, звірям?
- Справжня зима завітала до нас. Чи неправда?
Фізкультхвилинка під музичний супровід «Завірюха»
- Давайте і ми створимо завірюху.
- Прочитайте вірш мовчки і з'ясуйте слова значення яких іще вам незрозуміле.

Лісосмуга – смуга лісових насаджень.

- Підготуємося до читання вірша вголос.

3. Вправління у читанні слів.

жить	свищать
мерзлу	пригощать
перебрались	відчувать

- Прочитайте слова. Яке на вашу думку зайве слово. Чому?

4. Робота над змістом вірша. Вибіркове читання.

- Прочитайте вірш напівголосно. Кому поет присвячує свій вірш?
- Зачитайте, куди перебралися синиці? Чому?
- Прочитайте, як пташки просять про допомогу. А коли людина просить по допомогу? (Коли у неї біда чи якась проблема).
- Хто допомагав пташкам в біді?
- До якого висновку дійшов автор? Чи будемо наслідувати приклад автора?

5. Робота над виразним читанням вірша.

- Прочитайте **пам'ятку** щодо виразності читання.
 Щоб прочитати вірш виразно важливі
  - Паузи.
  - Ключові слова вірша.
  - Темп читання.

- Доберемо темп читання. Прочитайте 2 рядки скоромовкою. (Вправа «Сорока-скрекотуха»). Підходить?

- А чи можна обрати повільний темп для читання? Доведіть. (Вправа «Черепашка»).

- Зробіть **висновок**: для читання вірша необхідно добирати відповідний темп. Який же? (*Так як говоримо*).

6. Робота над інтонацією. (Відповідно до картин, що змальовуються).

- Інтонацію підкажуть уявні картини. Які?

7. Визначення головної думки.

- Прочитайте головну думку вірша.

- А тепер проведемо пробне читання вірша. (За вчителем хором).

- Хто спробує сам?

8. Творча діяльність учнів на основі прочитаного.

- Привернемо увагу людей до проблеми,

- Складемо гасла-звернення до людей. (*Робота в групах*)

- Зараз ми прочитаємо вірш, під музичний супровід, який створимо самі.

Нам допоможе завірюха. Давайте діти одного ряду будуть читати вірш, а двох інших – створюватимуть звуковий супровід. Як ви гадаєте завірюха буде гучнішою, ніж слова вірша? Отож пам'ятайте про це. Гасла, які ми склали, піднімаємо і привертаємо увагу присутніх до проблеми. Готові?

- Сподобалось? Привітайте себе з дебютом. (З першим виконанням цього твору з супроводом).

А я можу так!

- Пропоную послухати цей вірш у іншому звучанні.

Читання вірша у стилі реп.

- Чи можна передати проблему піснюю?

- Хто захоче й собі спробує або придумає свій стиль читання. Це одне із домашніх завдань.

- Зробимо висновок: якщо є проблема її треба донести до людей. А навіщо?

- А ми можемо вирішити?

- Яким чином? **Обов'язково!** Зробіть годівнички для пташок. І не забувайте сипати туди поживу для пташок. Погляньте, які годівнички можна зробити.

9. Порівняння прочитаних творів.

- Скажіть, до якого прочитаного твору схожий цей вірш. Чим саме?

7. Контрольні завдання і запитання

- Дайте визначення вірша?
- Які інші назви віршів ви знаєте?
- Назвати особливості віршів.
- Назви послідовність роботи над віршем.
- Назви послідовність опрацювання партитури вірша.
- Запропонуй свої завдання роботи над віршем для творчої діяльності учнів.

Перевір себе!

• **Вправа 1.** Перерахуй відомі тобі «секрети віршів»:

А) _____

Б) _____

В) _____

Г) _____

• **Вправа 2.** Закінчи речення.

Вірші не лише містять опис подій або явищ, а й створюють

_____.

*Мельник Світлана Григорівна,
вчитель-методист Рівненської ЗОШ І-ІІІ ст. №28;
Андрійчук Ольга Степанівна,
вчитель-методист Рівненської ЗОШ І-ІІІ ст. №27;*

*Лук'янчук Тетяна Володимирівна,
старший вчитель Рівненської ЗОШ І-ІІІ ст. №22;*

Робота над жанром байка

1. Байкою називають невеликий прозовий або віршований твір алегоричного змісту. Будь-яка байка обов'язково має повчальний характер. Батьком байки вважають Езопа, який жив приблизно у VI столітті до нашої ери в Давній Греції. Він і вигадав коротку повчальну алегоричну оповідку, що містила мораль. Героями його байок були не лише звірі та люди, а й різноманітні предмети, що оточували автора (Літературознавчий словник-довідник Ю.Ковалів).

Байка - коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст, - один з різновидів ліро-епічного жанру. Складається з оповідної частини та висновку-повчання. У вчинках персонажів Б. — звірів, птахів, рослин — вбачаються і висміюються людські вади. Засновником Б. вважається легендарний еллін Езоп (VI-V ст. до н.е.), іменем якого (езопівською мовою) називають інколи підтекст художнього твору. Його традицію продовжив римлянин Федр (I ст. н.е.). Крім античних джерел, Б. зазнала впливу індійської "Панчататри" ("П'ять книг", III ст. н.е.), живилася фольклорними сюжетами. Реформатором Б. вважається французький байкар Ж.Лафонтен (XVII ст.), котрий порушив умовно-алегоричну традицію жанру, надав йому виражальної гнучкості та змістової шляхетності (Словник літературознавчих термінів).

Байка - короткий оповідний твір, який вимагає алегоричного повчального тлумачення; іноді моральний висновок додається окремо; часто дійовими особами в Б. є

тварини, неживі речі, містичні персонажі; сюжети Б. здавна переходили від одного народу до другого. В стару укр. літературу Б. прийшла разом із перекладними творами сх. (напр., «Стефаніт і Іхнілат»), а пізніше і зах. походження; серед укр. байкарів нового часу, що часто користувалися запозиченими сюжетами (Езопа, Ляфонтена та ін.), переносючи дію в укр. обстанову, найвидатніші були Гулак-Артемівський, Гребінка, Боровиковський, Глібов. Укр. нар. Б. збирали І. Рудченко, М. Левченко, В. Шухевич, В. Гнатюк та ін. (Енциклопедія українознавства).

Байка - один з різновидів лірико-епічного жанру; здебільшого віршоване оповідання повчального змісту, в якому головними героями виступають звірі, люди, рослини чи предмети. Байка розважає і водночас повчає. З одного боку — це казка, вигадана історія, з іншого — приховане повчання, яке змушує людину замислитися над важливими питаннями, над суттю життя взагалі (Академічний тлумачний словник української мови).

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення:

***Байка** - невеликий за обсягом, здебільшого віршований твір з повчальним змістом , у якому в гумористичній, алегоричній формі зображуються людські вчинки, характери, недоліки. У ній ідеться про звірів, птахів, комах, риб, рослини, що поводяться, як люди. Змальовуючи вчинки персонажів байки, письменник висміює людські вади.*

2.Програмові вимоги щодо опрацювання байки

Змістові лінії	2 кл.	3 клас	4 клас
Літературознавча пропедевтика	-	Визначає жанрові ознаки байки (із	Самостійно визначає, обґрунтовує елементарні

		допомогою вчителя)	жанрові особливості творів, що вивчалися у 2-4 класах, наводить приклади.
Досвід читацької діяльності	-	Має початкове уявлення про жанрові особливості байки, вміє правильно називати героїв байок.	Спостерігає за авторським вибором слова для характеристики героя, створення комічних ситуацій; встановлює смислові зв'язки між частинами байки; визначає основний смисл твору, характеризує дійових осіб, знаходить причинно-наслідкові зв'язки, доводить і узагальнює (з допомогою вчителя), порівнює тексти різних жанрів.
Розвиток літературно-творчої діяльності учнів на основі	-	-	Виконує творчі види завдань до прочитаного (доповнення, певні зміни тексту); бере участь в

прочитаного			інсценізації прочитаних творів.
-------------	--	--	------------------------------------

3. Коло читання

2 клас		3 клас	
Програ- мові твори	Рекоме- довані твори	Програмові твори	Рекомендовані твори
-	-	Л. Глібов «Коник- Стрибунець » П.Гла- зовий	Л.Глібов «Лебідь, Щука та Рак», «Вівці та собаки», «Півень і перлина», «Чиж та Голуб»

4 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори
Байки Л. Глібова, Є.Гребінки, Г.Бойка, П.Глазового	Л.Глібов «Вовк та Ягня», «Зозуля і Півень», «Щука» Є. Гребінка « Ведмежий суд», «Дядько на дзвіниці»

4. Жанрові особливості байки

Байка складається з двох частин: **оповідь**, у якій розповідається певна подія; **мораль** – повчання, стислий виклад головної думки, яку автор хоче донести до читача. Літературознавці виділяються такі істотні ознаки байки, як наявність моралі і алегорії. У байках автор ніколи не висловлює ідеї прямолінійно, він вдається до алегорії. *Алегорія* – зображення рис характеру людини за допомогою образів тварин, рослин, явищ природи тощо.

У байках часто дійовими особами є тварини, але ця ознака не виступає як обов'язкова (персонажами байки можуть бути і люди). Говорячи про змістовну сторону байок, варто підкреслити, що це високоморальний жанр: байки затверджують добро, правду, справедливість, розум, любов, працьовитість; засуджують зло, неправду, дурість, лінь, ворожнечу. Байка служить зразком життєвої мудрості.

Байки бувають віршовані та невіршовані. Крім сюжетних байок, у сучасній літературі з'являються байки - приповідки, байки-епіграми, байки-жарти, байки-пародії тощо.

Цьому жанру притаманні картинність описів, влучність виразів, образні характеристики персонажів. Комізм і сатира — невід'ємні особливості байки.

Для молодших школярів методично визначено такі жанрові особливості байки :

- повчальний зміст;
- швидкий розвиток подій;
- головні герої уособлюють певні ідеї та людські характери;
- засіб пізнання життєвих взаємин, людських цінностей.

5. Методичні рекомендації до опрацювання байки

Робота над байкою найчастіше включає наступні компоненти: сприйняття конкретного змісту, розкриття композиції, характерних особливостей дійових осіб, мотивів

їх поведінки, розкриття алегорії, з'ясування головної думки конкретної частини байки і аналіз моралі.

Якщо за основу прийняти тільки що вказану послідовність роботи, то урок, на якому учні читають байку, матиме наступну структуру:

I. Підготовчий етап

- Знайомство з автором байки (цікавинки від довідкового бюро, інтерв'ю з письменником, бібліографічні повідомлення).
- Вікторина « Хто ми і звідки?» (герої прочитаних байок, уривки з тексту байки, автор).
- Обговорення проблемної життєвої ситуації про звички, поведінку тварин (дійових осіб байки, яку читатимуть на уроці).
- Словникова робота (пояснення значень невідомих слів).

II. Читання байки вчителем або прослуховування запису з фонохрестоматії, перегляд фільму (цілісне сприймання).

- Бесіда емоційно-оцінного плану (Чи сподобалася байка? Що особливо вразило? Як ви ставитесь до описаних подій?).

III. Аналіз конкретного змісту байки

- Усвідомлення композиції байки, опрацювання плану, розбір частин тексту (різні форми читання, смисловий, «тлумачний» аналізи).
- Мовленнєві особливості (висловлювання дійових осіб байки, вирази, вжиті з іронією та в переносному значенні, дотепні вислови).
- З'ясування мотивів поведінки дійових осіб, їх характерних рис.(вибіркове читання, словесне і графічне малювання, відповідь на питання)
- Робота за ілюстрацією.
- Визначення головної думки байки.

IV. Розкриття алегорії

- Добір знайомих дітям випадків із життя за темою байки.

V. Аналіз моралі

- Розкриття ідеї байки, яка часто подається у вигляді прислів'я, фразеологізму.

VII. Виразне читання

- Складання партитури разом з учнями.

VIII. Творча діяльність учнів на основі прочитаного

- Читання за ролями, інсценізація, драматизація; продовження, або зміна сюжету.

IX. Підсумок

Отже, робота над байкою найчастіше включає наступні компоненти: сприйняття конкретного змісту, розкриття композиції, характерних особливостей дійових осіб, мотивів їх поведінки, розкриття алегорії, з'ясування головної думки конкретної частини байки і аналіз моралі.

У процесі аналізу байки велику увагу варто приділити смислому багатству, дотепності мови твору:

- словникова робота (пояснення значення незрозумілих слів та словосполучень. Наприклад, при опрацюванні байки Л.Глібова «Вовк і Кіт» пояснити такі словосполучення : «недоленька морочить», « у пригоді став», «з розуму не спали», «на загороді»);
- виділення влучних народних висловів, які виражаються у приказках, прислів'ях, порівняннях, фразеологізмах, що посідають у байках особливе місце. (Наприклад: Л.Глібов «Коник-стрибунець» «досхочу розкошував», «серце плаче, серце мліє», «опізнився небораче», «непереливки тому», «тепер танцюй, небоже».

Важливо в процесі аналізу байки допомогти учневі живо представити розвиток дії, яскраво сприйняти образи. Тому доцільно пропонувати:

- словесне малювання;

- мовчазне читання з виконанням певного завдання (Прослідкувати за діями кожного героя байки «Лебідь, Щука і Рак»);
- вибіркове читання, з'ясування мотивів поведінки дійових осіб, їх характерних рис;
- проблемні питання;
- створення сюжетної схеми;
- читання в особах;
- поділ байки на частини (Який момент ви вважаєте початком описаної події, тобто зав'язкою? Прочитайте. Коли дія досягла найвищого моменту свого розвитку? Доведіть словами тексту. Прочитайте розв'язку дії.)

При цьому необхідно звертати увагу учнів до кожної деталі, обставин, в якій діють персонажі, до кожного штриха їх зовнішності.

6. Практичний доробок

Рекомендовані методичні прийоми під час опрацювання байки:

- відтворення сюжету з обов'язковим використанням образних слів, описів (Прослідкуй, де і коли відбувалися описані події, як змінювався настрій і поведінка головних героїв, зверни увагу на мову твору.);
- ділення байки відповідно до плану: основна подія, мораль. (Які найголовніші слова в цій частині? Годі вам брехати та одне одного знічев'я вихваляти! Рука, як кажуть, руку миє);
- визначення жанрових особливостей байки, з'ясування головної думки (Для байки характерна відверта розмова і разом з тим лукаво прихована мораль, байка - це передусім алегорія, яка викриває щось негативне в житті.);
- розкриття «секретів автора» (основний об'єкт висміювання у байці – загальнолюдські моральні вади:

засудження брехні, жадібності, самовпевненості, самохвальства, зазнайства, недружелюбності);

- ставлення самого автора до головних героїв (Наприклад: Який висновок робить автор? «Хто винен з них, хто ні – судить не нам, та тільки хура й досі там». Яка ж причина того, що віз і досі там? Відсутність погодженості дій, нерозуміння спільного в справі. Як про це говорить сам байкар? «У товаристві лад – усяк тому радіє, Дурне безладдя лихо діє...» Як ви гадаєте, автор схвалює чи засуджує такий підхід до справи? Гостре засудження дій персонажів передано словами: «І діло, як на гріх, не діло – тільки сміх.»

Запам'ятайте цей вислів і користуйтеся ним при нагоді в своєму житті).

- виразне читання, робота над партитурою (Звернути увагу на притаманні цьому жанру картинність описів, влучність виразів, образні характеристики персонажів; особлива увага ритміці, рими, інтонації, силі і тембру голосу, логічному наголосу).

Завдання до опрацювання байки

1. Вибери прислів'я, які підтверджували б головну думку байки. (Без труда нема плода. Не розкусивши горіх, зерна не з'їси. Хто не працює, той не їсть. Праця людину годує, а лінь марнує. Бджола мала, а й та працює. Хто багато робить, той багато має. Слова-полова, а праця – диво. Осінній день рік годує. Під лежачий камінь вода не тече. Не відкладай на завтра того, що можна зробити сьогодні.)
2. Уяви, що Л.Глібов твій дідусь. Що б ти цікавого розповів про нього? Що б ти попросив у нього?
3. Відгадай автора за назвами творів або іменами героїв.
4. Вікторина «Хто ми і звідки?» (герої творів, уривки – слова автора)
5. Напиши діалог, який міг відбутися між персонажами байки, якби...

6. Напиши лист автору байки.
7. Драматизуйте байку.
8. Знайди та поясни засоби художньої виразності: епітети, порівняння, метафори, прислів'я та приказки у тексті байки.
9. Опиши літературного героя.
10. Склади асоціативний куц для характеристики літературного героя.
11. Намалюй карикатуру на літературного героя.
12. Пригадай або знайди твори написані в цьому жанрі.
13. Назви особливості даного жанру.
14. Гра «Поясни прислів'я , фразеологізм».(Та тільки хура й досі там; що, братику, посіяв, те й пожни; хоч довгий ніс має, та розум коротенький, ото на себе не надійся, чужому лихові не смійся, на світі вже давно ведеться, що нижчий перед вищим гнеться, а більший меншого тусає та ще й б'є – затим, що сила є...)
15. Гра «Впізнай фразеологізм, з якої байки?»
(Хвостом вертить, як у болоті ополоник; шинкарка язиком, як на цимбалах грає; і Щуку кинули у річку; рука, як кажуть, руку миє.)
16. Визнач мораль даної байки.
17. Уяви і пофантазуй, що Муравей залишив Коника в себе. Як би тоді закінчилася байка?
18. Уявіть, що готується спектакль за байкою Л.Глібова «Коник – Стрибунець». Подумайте, якими будуть костюми, декорації, оформлення місця дії на сцені, якими рухами супроводжуватимуться слова персонажів? Розіграйте байку за ролями.
19. Чи виникло у тебе питання, як насправді зимує коник-стрибунець? До якої літератури слід звернутися, щоб знайти на нього відповідь?
20. Співвіднесіть назву байки і мораль.
Мораль:Друзі пізнаються в біді І діло, як на гріх, не діло – тільки сміх. Чужому лихові не смійся. Хто кохав життя

ледаче, непереливки тому. Байка: «Коник-стрибунець», «Двос приятелів і ведмідь», «Лебідь, Щука і Рак», «Чиж та Голуб».

21. Конкурс «Шквал аплодисментів».

Умови конкурсу. Приготуйтеся у парах до виразного читання діалогу, вміщеного в байці. Бажаючі пари читають діалог уголос, за що одержують аплодисменти. Виграє та пара, якій найгучніше аплодуватимуть. Ця пара отримає високий бал.

22. Склади прислів'я з окремих слів і визнач, яке саме із трьох складених відповідає головній думці байки.

Переливає, в, порожнє, з, пустого. (Переливає з пустого в порожнє.)

Не хвали, поза очі, не лай, в очі. (Не хвали в очі, не лай поза очі.)

Аж, чути, до, наші, діброви, розмови. (Аж до діброви чути наші розмови.)

23. Впиши у кружечки назви байок Л.Глібова, з яких взяті наведені нижче рядки. 1. «Ох, — каже, — як не гріх котам Таких малесеньких, безвинних не жаліти! І їм же хочеться на світі жити...». 2. Де взявся Горобець, послухав трохи їх та й каже: «Годі вам брехати та одно другого знічев'я вихваляти!» 3. «Ні, козаки ще з розуму не спали, щоб Вовка од біди сховали! І так-таки ти сам себе вини: Що, братику, посіяв, те й пожни!».

1 ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

2 ○○○○○○○●○○●○○○○○○○○

3 ○○○○○●○○●○○○○

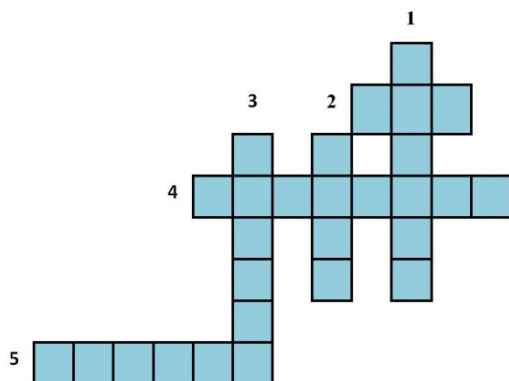
Відповіді 1. «Лисиця-жалібниця». 2. «Зозуля і Півень». 3. «Вовк і Кіт».

24. Кросворд «Чи знаєте ви байки Л.Глібова?».

Вчитель пропонує вписати у клітинки назви дійових осіб байок, яким належать слова:

По горизонталі: 2.«Так, бачу, ти усім тут добре надоїв, Чого ти, братику, сюди і забігав?» 4.«Годі вам брехати, Та одно другого знічев'я вихваляти!» 5.«От де по правді можна жить І доленьку хвалить, В добрі кохаться, всіх любити, Ніколи зла і кривди не чинити».

По вертикалі: 1.«А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя, Виводиш гарно так і жалібненько, Що іноді аж плачу я...» 2.«Тебе я слухала б довіку, куме мій, Аби б-хотів співати...». «Е, і Дем'яна я боюсь: Як тільки навернусь, Він і згадає поросятко»

Відповіді по горизонталі: 2. Кіт. 4. Горобець. 5. Лисиця.

Відповіді по вертикалі: 1. Півень. 2. Вовк. 3. Зозуля.

25. Гра «Опорні слова» За рядом слів необхідно зрозуміти, про яку байку йдеться: Чижик Голуб клітка сильце.

26. Кросворд «Пригадай назву»

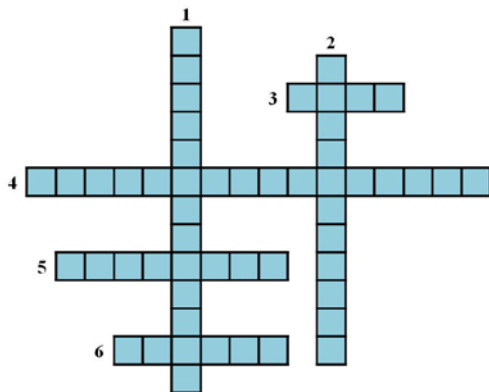
Впиши у клітинки назви байок Л.Глібова, з яких взяті наведені нижче рядки.

По горизонталі: 3.«Послухали Лисичку І Щуку кинули у річку» 4. «І жалібниця щось сказати ще хотіла Аж пташки із

гнізда додолю якось ляп – Лисичка зараз хап та хап: Прехорошенько всіх поїла... Як жалібно співати почала, А он на що звела!». 5. «В село із лісу Вовк забіг... Не подумайте, що в гості, братця! Ні, в гості Вовк не забіжить; А він прибіг, щоб де-небудь сховатися : Проклятий люд з собаками настиг...» 6. «Так що ж Синиця? Та мовчить! І запалить — не запалила, А тільки слави наробила Та з сорому й сховалася кудись!». По вертикалі: 1. «Як ти співаєш, Півне, веселенько...» «А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя, Виводиш гарно так і жалібненько, Що іноді аж плачу я...» 2. «Та ніколи мені сидіти. Одвішує Бджола Вже час до пасіки летіти: Далеко від села». «Яка погана, — Муха каже, — На світі доленька твоя: Раненько встане, пізно ляже... Мені б так — змарніла б я».

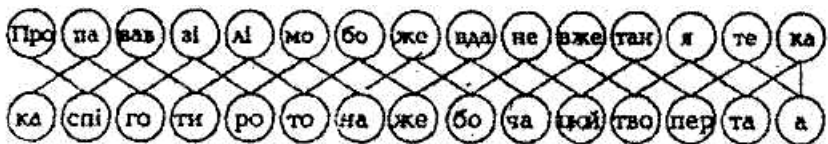
Відповіді по горизонталі: 3. «Шука». 4. «Лисиця-жалібниця». 5. «Вовк і Кіт». 6. «Синиця».

Відповіді по вертикалі: 1. «Зозуля і Півень». 2. «Муха і Бджола».

27. Таємний запис

Прочитати рядки з байки Л.Глібова «Коник-стрибунець».

28. Загадковий напис

Прочитати епітети, які вживав Л.Глібов у байці «Вовк і Кіт».

П Р О К Л Я Т

П Й Л Ю Д Н Е Д

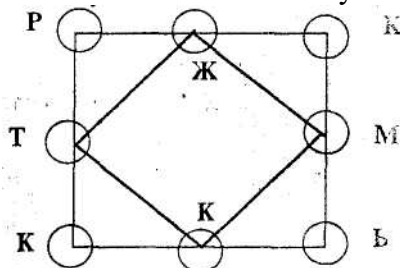
О Б Р Ш Й Ч А С Д

О Б Р Ш Й Ч О Л О В І К

Відповідь: 1) Проклятий люд. 2) Недобрий час. 3) Добрий чоловік.

29. Головоломка

Прочитати крилатий вислів з байки «Зозуля і Півень».

Учні визначають за малюнком в кружечки їх літери, що позначають приголосні звуки, а літери, що позначають голосні звуки, підбирають самостійно.

Р У К А , Я К К А Ж У Т Ь , Р У К У М И Є

7. Контрольні завдання та запитання

1. Назви персонажів байки Л.Глібова « Коник – Сtribунець». Чому, на твою думку, автор обрав саме цих комах?
2. У яких словах зосереджено мораль байки?

3. Вислови своє ставлення до кожного з персонажів твору.
6. Чим байка відрізняється від п'єси? А чим схожі?
7. Порівняй прочитану байку з казками про тварин. Що в них спільного й чим вони відрізняються?
8. Прочитай напам'ять байку Л.Глібова «Коник-Стрибунець».
9. Які недоліки людського характеру засуджує байкар?
10. Вибери прислів'я, яке виражає ідею байки: Не смійся з другого, щоб тобі не було того. Що посієш, те й пожнеш. Зима спитає, де літо було.
11. Склади народні прислів'я. Яке з них висловлює головну думку байки «Чиж та голуб»?
Тяжко тому жить, •• а незгода руйнує.
Згода дім будує, •• щоб тобі не було того.
Не смійся з другого, •• хто не хоче робить.

*Андрущук Мирослава Вадимівна,
вчитель-методист Рівненської класичної гімназії
«Престиж»;
Платова Наталія Іванівна,
вчитель-методист Рівненської класичної гімназії
«Престиж».*

Робота над жанром міф

1. Міф (від грец. Μύθος — казка, переказ, оповідання) — оповідання про минуле, навколишній світ, яке описує події за участю богів, демонів і героїв та історії про походження світу, богів і людства (Міфологія: Межиріччя, Стародавній Єгипет, Стародавня Греція, Рим: Дит. енцикл. / Авт.-упоряд. О. О. Могила, С. В. Чумаков. – К.: Школа, 2004. – С.3.)

У буденній сучасній мові слово «міф» іноді використовують для позначення популярного, хоча й помилкового твердження.

Методично виправданим для школярів можуть бути такі визначення **міфу**:

- *стародавня народна оповідь про явища природи або фантастичні оповідання про богів, обожнювання героїв, уявних істот (Р. В. Мовчан. Українська література для 5 класу);*
- *стародавня оповідь про виникнення світу, богів, фантастичних істот, людей, чудеса (О. Я. Савченко. Читанка. підручник для 4 кл.);*
- *первісні уявлення давніх людей про всесвіт, явища природи, тварини, рослини, власну історію, про богів та героїв (Літературнознавчий словник-довідник/ Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін.).*

2. Програмові вимоги щодо опрацювання міфів

За навчальними програмами для загальноосвітніх навчальних закладів робота над міфом розпочинається у 4 класі.

Змістові лінії	4 клас
Коло читання	Співвідносить прочитаний твір із певним жанром; правильно називає міфи, які вивчалися.
Досвід читацької діяльності	Практично розрізняє міф; правильно називає героїв міфів, висловлює свою оцінку поведінки, вчинків персонажів.
Літературознавча пропедевтика	Самостійно розрізняє, визначає, обґрунтовує елементарні жанрові ознаки міфів; наводить приклади.
Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного	Самостійно та з допомогою вчителя виконує творчі види завдань до прочитаного.

3. Коло читання

Програмові твори	Рекомендовані твори
«Створення світу» (єгипетський міф), «Створення людей» (китайський міф), «Гнів Перуна» (слов'янський міф про походження птахів), «Дедал та Ікар» (міф Стародавньої Греції).	«Мавчин Великдень», «Два брати», «Русалчина дитина», «Волошки – русалчині квіти», «Лісовик» «Про вогонь», «Дажбог» і т. д. (про персонажів української міфології).

4. Особливості жанру міф

Міфи характерні для первісних народів, що перебували або перебувають на стадії дораціонального, дофілософського і дорелігійного мислення.

Зваблива таїна світу споконвіку манила до себе людину. Розгадати та пояснити її в ті далекі, ще дописемні, часи можна було лише за допомогою фантазії, уяви. Так з'явилися міфи.

Оповіді-міфи передавалися з вуст у вуста, відкладалися в пам'яті різних поколінь. Усі народи здавна уявляли і пояснювали світ по-своєму, тому кожен із них має свою **міфологію** – сукупність міфів.

У сучасній міфології розрізняють такі види міфів:

- космогонічні — міфи про створення Всесвіту;
- теологічні — міфи про походження богів;
- міфи про священний шлюб;
- солярні й астральні;
- етимологічні — міфи, що пояснюють походження явищ або предметів;
- есхатологічні — міфи про загибель Всесвіту;
- міф про циклічність у природі (скотарські та землеробські міфи);
- героїчні міфи (про героїв, засновників племен — грецькі міфи про Геракла);
- міфи про здобуття людьми культурних навичок (міф про Прометея).

Початкова школа знайомить учнів з космогонічними міфами. На основі сюжетів про створення світу визначаються жанрові особливості міфів, а саме:

- оповідь про природні явища, історичні події і те суспільне середовище, в якому вона виникла;

- наявність фантастики (пригоди і подвиги наділених надприродною силою, сміливістю і спритністю людей-героїв, здебільшого богів);
- невелика кількість основних дійових осіб (дві-три);
- прозова форма;
- зазвичай невеликий обсяг.

5. Методичні рекомендації до опрацювання міфів

Структура уроку читання міфів така, як і оповідань. Тому містить загальновизначені етапи, на яких пропонується проводити як традиційні, так і неординарні методи, прийоми, види і форми роботи.

I етап. Підготовча робота до читання.

У короткій вступній бесіді чи розповіді вчитель може стисло ввести учнів у коло тих обставин, за яких відбувається описана у міфі подія, створити певний настрій, викликати почуття для відповідного сприймання твору, пояснити необхідні для розуміння змісту слова.

На цьому етапі ефективно використовується **візуалізація**, яка емоційно готує дітей до сприйняття нового поняття «міфи». Наприклад, перед вивченням міфів про створення світу вмикається легка музика, учитель промовляє:

- Заплющьте очі, розслабтесь. Уявіть ваш улюблений куточок природи, де ви відчуваєте себе спокійними, де ви щасливі. Уявіть кольори, які вас оточують, рухи і звуки вашого місця спокою, запахи навколо вас ... Чи багато тут квітів, яких? Роздивіться їх, доторкніться ... Усміхніться їм. Адже ви гарні, коли посміхаєтесь. Подумайте, які ви щасливі, бо є частинкою цього прекрасного творіння...

- А хто створив усю цю красу? (Бог, природа, ...)

Також доречним прийомом на початку уроку є **передбачення**. Наприклад:

- Сьогодні ми починаємо вивчати міфи. А що це таке? Думаю, що ви самі зможете дати визначення, використовуючи передбачення. Я назву деякі поняття, відомі вам із мультиплікаційних та художніх фільмів. *Афродіта, Зевс, Перун, Прометей, Медуза Горгона, золоте руно, Мінотавр*. А ви подумайте, з чим ці поняття пов'язані і що таке міф. (Усі ці слова відображають реалії давньогрецьких міфів. Міф – вигадана історія, яка пояснює життя людей, богів, героїв, виникнення воєн тощо).

II етап. Читання міфів.

Перший раз міф читає вчитель.

Під час читання тексту доцільно виділити його структуру – смислові частини при читанні виокремлювати інтонацією, роблячи паузи, логічні наголоси на найважливіших місцях. Заслуговує на увагу почергове читання міфу вчителем та учнями, уголос чи мовчки, прослуховування грамзапису тощо.

III етап. Перевірка сприймання навчального тексту.

Сприйняття міфу може здійснюватися у короткій бесіді за прочитаним:

- Які емоції викликав почутий сюжет? Що відчували - радість чи смуток?
- Що у творі найбільше вас вразило? Тощо.

А використання прийому «**Незакінчене речення**» дає можливість почути цікаві думки дітей, побачити їх ставлення до почутого чи прочитаного у творі. Наприклад:

- Після читання (прослуховування) міфу я відчув....., подумав ....., зрозумів .....
- Міф «.....» змусив мене замислитися .... , допоміг зрозуміти .....

IV етап. Робота над змістом міфу.

Повторне читання і цілеспрямована робота над усебічним усвідомленням тексту (логічна, образна, емоційна сторони) – займає головне місце на уроці.

У центрі уваги також зміст та ідея твору, композиція, образи, мова. Відповідаючи на питання вчителя, учні вдумливо читають твір, виявляють ще не помічені до цього факти, образні деталі, художні засоби, описи подій чи сили природи.

Літературознавчий аналіз твору проводиться в єдності змісту й форми. Основну увагу під час аналізу твору звертаємо на вчинки героїв, складання їх характеристик згідно з літературним портретом, розуміння поведінки, усвідомлення позиції автора. Варто з'ясувати не тільки те, **що** говориться про дійову особу, а й саме **як** сказано, тобто, які мовні засоби використані для відтворення настроїв, почуттів (слова в переносному значенні, порівняння, метафори, епітети, антоніми, синоніми, пестливі, грубі, зневажливі слова тощо).

У результаті вдумливого перечитування міфу діти усвідомлюють головну думку, у них формується своє ставлення до героїв твору.

Під час опрацювання міфу доцільним є:

- складання логічної партитури читання (визначення пауз, логічних наголосів, мелодики та темпу читання);
- лінгвістичний аналіз тексту;
- літературознавчий аналіз тексту;
- різноманітні види читання (вибіркове, творче, коментоване тощо);
- підготовка до виразного читання;
- виразне читання за опрацьованою партитурою;
- складання плану;
- переказ тексту (детальний, стислий, вибірковий);
- літературно-творча діяльність учнів у зв'язку з прочитаним;
- узагальнююча бесіда.

У роботі над міфом цікавими для дітей є представлені далі ігри, змагання, конкурси, творчі завдання. Вони активізують та поживляють діяльність учнів на уроці.

6. Практичний доробок

Гра «Вірю-не вірю».

Перевіряється уважність під час читання вчителя. Педагог навмисне змінює імена героїв, порядок дій, слова під час діалогу. Діти прослуховують текст і висловлюють своє зауваження щодо змін, починаючи відповідь словами:

«Я вірю тому, що ....., але не повірю .....,»

Гра «Снігова куля».

Алгоритм прийому: слово – речення – питання – відповідь.

Учитель називає учням персонажа твору. Діти працюють у трійках: перший учень складає речення із цим словом, другий придумує питання до цього речення, а третій – відповідає на нього.

Гра «Хто швидше?»

Учитель показує на «картці-блискавці» слова, а учні повинні знайти у тексті відповідні епітети (прикметники).

Дух (великий, жіночий), глини (жовтої), дівчину (маленьку), урвища (гірського), чоловічки (маленькі, рухливі), рід (людський). (*Китайський міф «Створення людей»*).

Словесне малювання.

- Уявіть себе художником. Яку ілюстрацію ви б створили до цього твору? Доберіть назву до свого малюнка.

Конкурс «Кращий знавець тексту». Порушена послідовність. Розташувати уривки твору в логічній послідовності.

Змагання між рядами.

Перевіряється уважність до текстів міфів. Вчитель читає запитання і варіанти відповідей на них, а учні:

1-й ряд — швидко відповідають тільки на ті питання, які містять пропущене слово у знайомих текстах;

2-й ряд — відповідають лише на ті питання, що містять назви вивчених творів або персонажів текстів;

3-й ряд — відповідають на питання, присвячені літературознавчим поняттям, які вивчалися на уроках і містяться у текстах міфів.

Глобальне, детальне, або критичне аудіювання.

- Вашим домашнім завданням було самостійно прочитати міф "...". Мабуть, у вас виникли запитання до назви твору, його героїв. Тому до початку нашої розмови надаємо слово нашому консультанту (учень класу, який раніше отримав індивідуальне завдання). А ви уважно слухайте. Кожен ряд має персональне завдання, яке вимагає слухання по-різному:

1-й ряд — глобальне аудіювання. Тобто яке? На що ви будете звертати увагу?

2-й ряд — детальне аудіювання. А ви як будете слухати?

3-й ряд — критичне аудіювання. А у вас що буде головним? Що передбачає критичне аудіювання? (Прогнозоване повідомлення.)

Пам'ятка

(картка-інформатор)

Аудіювання — один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, сутність якого полягає у сприйманні на слух мовлення, його розумінні. Це основне джерело отримання знань, основа спілкування, засіб здобуття інформації. Уміти відібрати та запам'ятати потрібні відомості, а потім їх використати — необхідна умова представника будь-якої творчої професії (гуманітарної чи технічної). Йдеться про неповторювану інформацію, почути яку можливо лише раз.

Виділяють декілька видів аудіювання, кожен з яких має свої особливості та сферу використання:

Глобальне аудіювання — це усвідомлення лише загального змісту повідомлення, яке потребує умінь визначати тему, основну думку почутого, ділити текст на смислові частини, відмежовувати головне від другорядного. Сфера використання — стислий переказ почутого, прослуховування радіопередач тощо.

Докладне (детальне) аудіювання — це повне усвідомлення всіх елементів повідомлення, яке потребує сформованості вмінь ділити текст на змістові частини, визначати смисл кожного з елементів тексту, запам'ятовування опорних слів та словосполучень. Сфера використання — детальний переказ тексту; запам'ятовування завдань, не записаних на дошці, з метою виконання їх у певній послідовності.

Критичне аудіювання — це висловлення свого власного ставлення до почутого, критичне узагальнення інформації, вміщеної у тексті, яке потребує умінь висловити свою мотивовану згоду чи незгоду з певними твердженнями тексту, критичного осмислення сприйнятого на слух. Сфера використання — переказ з творчим завданням, висловлення своєї думки про почуте.

(Методика опрацювання пам'ятки може бути різною: читання тексту, відповіді на запитання, запис у словнички базових понять тощо).

Творчо-пошукова робота «Готую виступ...»

Знайти чи скласти самостійно міф про героїчний подвиг, або походження якоїсь рослини чи тварини, населеного пункту, приготуватися до переказу в класі (українська мова, розвиток мовлення).

Ситуація. Ваша вчителька запропонувала вам виступити на засіданні екологічного (природничого, географічного чи

історичного) гуртка, який об'єднує старших і молодших школярів.

Мета виступу: зацікавити слухачів оповіддю про походження географічної назви чи рослини, тварини; показати мудрість і поетичність давніх уявлень про світобудову.

Адресат — учні старших і молодших класів, члени гуртка.

Адресант — ти сам (учень 4-го класу).

Форма — усна.

Жанр — міф.

7. Контрольні завдання та запитання дослідницько-пошукового характеру «Доведіть, що...»

- Доведіть, що твір «Дедал та Ікар» є міфом. Для цього пригадайте з минулого уроку:

- Що таке міф?
- Які особливості міфів ви знаєте?
- Про що здебільшого розповідається у міфах?
- Які художні засоби є характерними для цього жанру фольклору?

Відкрийте підручники з читання (О. Я. Савченко. Читанка. підручник для 4 кл. - К.: Освіта, 2004.) на с.11-13, віднайдіть у тексті міфу вже знайомі вам художні засоби (епітети, порівняння, метафори).

Висловіть своє твердження за схемою:

Цей текст є міфом тому, що ....

По-перше, у тексті йдеться про первісні уявлення ....

По-друге, присутнє фантастичне ...

По-третє, ...

По-четверте, ...

Отже, твердження про те, що твір «Дедал та Ікар» є міфом, правильне.

Робота над жанром легенда

1. Легенда (від латинського LEGENDA – те, що слід читати) – фольклорний або літературний твір, що містить розповідь на фантастичну тему.

Легенда — народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповиті казковістю, фантастикою, а часто ідеалізацією релігійно-моралізаторського характеру.

«Словник літературознавчих термінів» пропонує таке визначення жанру: «Легенда – це народна оповідь про життя якоїсь особи чи незвичайну подію, оповита фантастикою, казковістю.» У «Словнику синонімів» читаємо «**Легенда** - народне оповідання, часто з елементами казковості, **сказання, переказ.**»

Слово «легенда» має декілька значень:

- Народне сказання або оповідання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастикою.
- Вигадана, прикрашена розповідь про що-небудь.
- Що-небудь вигадане, неправдиве.
- Напис на монеті.
- Сукупність умовних знаків і пояснень до карти, плану, малюнка і т. ін.

Методично виправданим для школярів є таке визначення:

Легенда - твір-переказ про якісь події, факти, людей, оповиті казковістю, фантастикою.

2. Програмові вимоги щодо опрацювання легенди

Змістові лінії	3 клас	4 клас
Літературознавча пропедевтика	Має початкове уявлення про	Співвідносить прочитаний твір

	жанрові особливості легенди; правильно називає легенди, які вивчалися.	із певним жанром;
Досвід читацької діяльності	Називає героїв легенди; висловлює свою оцінку поведінки, вчинків персонажів.	Практично розрізняє легенду; пояснює її відмінність від казки; називає героїв легенд, їхні риси особистості.

3. Коло читання

3 клас		4 клас	
Програмові твори	Рекомендовані твори	Програмові твори	Рекомендовані твори
Іван Липа «Лада Прекрасна»	Топонімічні легенди (про походження географічних назв). Легенди про рослини, тварин.	Біблійні легенди «Вавилонська вежа», «Чому людина не знає, доки живе», «Каїн і Авель»	«Панщина» «Суд Соломона» (народні) Є.Шморгун «Забуті боги наших предків» (збірка)

4. Жанрові особливості легенди

Умовно їх поділяють на **міфологічні** легенди, легенди **апокрифічного змісту**, **історичні** легенди. У початкових класах вивчають **міфологічні** та **історичні** легенди. До міфологічних відносять короткі фантастичні оповідання про

чудодійні перетворення людей у звірів, птахів, рослин; оповідання про домовиків, русалок, вовкулак тощо. Історичні – це легенди про події минулого, побудовані на реальних фактах.

Легенда дуже близька до казки своїм незвичайним, неймовірним, **фантастичним змістом**, що виступає в органічній єдності з реальністю. **Дійсність** у легендах трактується часто на основі вірувань та уявлень.

Легенда - найдавніший жанр української **неказкової прози**, походження якого більшість вчених схильні пов'язувати з джерелами писемної літератури. Це **малосюжетні фантастичні оповіді міфологічного, апокрифічного чи історико-героїчного змісту** з обов'язковою спрямованістю на вірогідність зображуваних подій та специфікою побудови сюжету на основі своєрідних композиційних прийомів (**метаморфози, антропоморфізації предметів і явищ природи та ін.**). Їм притаманні **драматизм, стійкість і завершеність сюжету**.

Для сприймання учнів 3 і 4 класів доцільно довести таку специфіку легенди:

- їх зміст передає героїчні вчинки людей, їхні подвиги, пояснює походження тих чи інших предметів, явищ, тобто ознайомлює з **конкретними подіями**, реальними фактами історії;
- водночас зображена реальність подається у незвичайній (казковій) манері розповіді, наповненій **фантазією, вигадкою** – її мета зацікавити слухачів.

5.Методичні рекомендації до опрацювання легенди

Аналіз легенди вимагає фактичного змісту, розкриття ідейного спрямування, а також – глибокого осмислення творчої манери розповіді, яка характеризує цей жанр, його емоційність. Кожний вчинок, дія героя, кожне слово – все,

що вказує на особливості його характеру, має відбитися у відповідних інтонаціях читання, різних тональностях.

Початок легенди варто читати як у казці, щоб заінтригувати дітей. Найважливіше у змісті треба виділити: читати його повільніше, робити паузи, щоб зосередити на ньому увагу слухачів. Окремі моменти опису іноді треба домалювати інтонацією.

Закінчення легенди має певну мету: узагальнити сказане, зробити висновки. Тому перед кінцем слід робити довгу паузу, а головні слова в ньому інтонаційно підкреслити. У кінці має бути довга пауза, щоб діти змогли ще раз осмислити почуте (прочитане).

Серед різноманітних цікавих **засобів опрацювання** легенди - виразне читання і переказ. На уроці легенду можна читати в особах. Так діти зможуть глибше пізнати характер героя. Цікавим для дітей буде інсценізування легенди. Це можна зробити як на уроці, так і в позаурочний час. Діти зможуть не тільки тонко відчувати зміст, ідею легенди, а й поспробувати себе в ролі актора, розвинути творчі здібності, самоутвердитись. Літературні ігри, тести, вікторини, різноманітні творчі завдання сприяють кращому запам'ятовуванню текстів. Якщо діти знають достатню кількість легенд, можна запропонувати літературну вікторину, відгадування різноманітних ребусів, кросвордів.

У підручниках з літературного читання пропонуються легенди про героїчне минуле нашого народу, про походження назв міст, птахів, рослин, а також біблійні легенди. У них міститься значний пізнавальний і виховний потенціал. Діти щиро переживають горе і нещастя людей, дізнаються про традиції української народу, про рослинний і тваринний світ.

Перед вивченням історичних легенд дітей слід ознайомити з тими чи іншими історичними фактами. Чимало цих творів пов'язано з назвами різних місцевостей, які можна вивчати після розповіді про цю місцевість. Такі легенди

містять народне тлумачення їх незвичайного походження назв.

Структура уроків читання легенд така, як і казок. Учитель близько до тексту розказує або читає легенду (переказ). Після ознайомлення з текстом і тлумаченням слів та висловів застосовується вибіркове читання, відповіді на запитання, складання плану, різноманітні форми переказування. Зміст, мета й завдання кожного з цих етапів залежить від тексту. Головна увага має бути зосереджена на тому, щоб школярі свідомо розуміли текст легенди, чітко уявляли послідовність розгортання подій і мотиви поведінки персонажів. Із відповідей на питання до змісту класовод визначає, чи опанували діти сюжетну канву твору і змальованих картин. Отримані відомості з прочитаних легенд учні зможуть використати на уроках природознавства, народознавства та інших.

7. Контрольні завдання та запитання

- Що таке легенда?
- Як виникло слово «легенда»?
- Які бувають легенди?
- Як ти гадаєш, чого в легенді більше: реального чи казкового?
- Як довести, що твір є легендою?

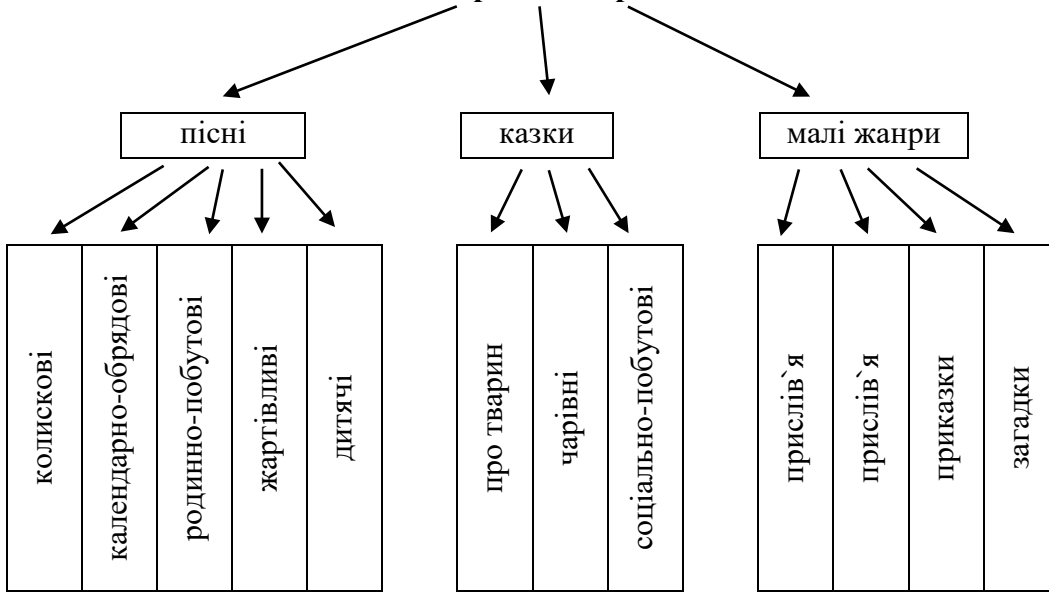
*Снігур Людмила
вчитель-методист
НВК «Колегіум».*

*Вікторівна,
Рівненський*

Усна народна творчість

Усна народна творчість

Робота над жанром пісня

1. Пісня — словесно-музичний твір ліричного або ліро-епічного характеру, мелодійний за своїм інтонаційним малюнком і призначений для співу.

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення:

Пісня — словесно-музичний твір, призначений для співу, може супроводжуватися музичним акомпанементом, танцями.

2. Програмові вимоги щодо опрацювання пісні

Змістова лінія	2 клас	3 клас	4 клас
Літературознавча пропедевтика	розрізняє найпростіші жанрові особливості малих фольклорних форм (дитячі народні ігри,	Не визначені	самостійно розрізняє, визначає, обґрунтовує елементарні жанрові ознаки малих фольклорних

	лічилки, мирилки, співаночки)		форм, які опрацьовували ся під час навчання в 2-4 класах; наводить приклади
Досвід читацької діяльності	пояснює (на елементарно му рівні) функції (призначення) жанрів дитячого ігрового фольклору, їх ритмічну будову, способи виконання, правильно їх		

	<p>називає; бере участь у колективном у розучуванні зразків дитячого ігрового фольклору і відтворенні їх в ігровій формі.</p>		
<p>Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочита- ного</p>	<p>уміє визначати емоційний настрій твору (з допомогою вчителя)</p>	<p>уміє з допомогою вчителя і самостійно (з використанн ям опорних слів, малюнків) складати,</p>	<p>знає і вміє користуватися прийомами лічилок; складання римованих рядків; бере участь в інсценізації</p>

		лічилки, доповнюват и рими; бере участь в інсценізації прочитаних творів	прочитаних творів
--	--	--	----------------------

3. Коло читання

В початкових класах діти знайомляться з колисковими, календарно-обрядовими (колядки, щедрівки, веснянки), родинно-побутовими, жартівливими та дитячими піснями.

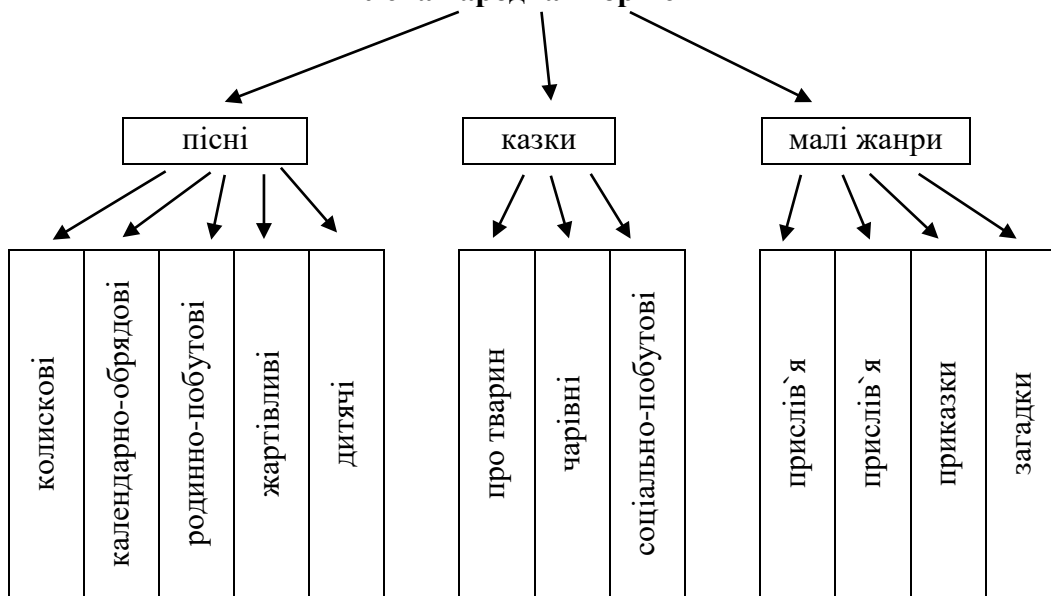
Клас	Програмові твори	Рекомендовані твори
------	------------------	---------------------

<p>2 клас</p>	<p><u>Колискові пісні</u> Ой,люлі, люлі Тиха нічка теплесенька Ходить котик по горі</p> <p><u>Дитячі пісні</u> Кукуріку, півнику Добрий вечір, зайчику</p> <p><u>Родинно-побутові пісні</u> Роде наш красний</p> <p><u>Календарно-обрядові пісні</u> Колядин, колядин Щедрівочка щедрувала Ой весна,весна</p>	<p><u>Колискові пісні</u> Мати доню колисала Спи, мій хлопчику прекрасний Котику сіренький</p> <p><u>Дитячі пісні</u> Ой на горі жито Занадився журавель Чижику, чижику</p> <p><u>Родинно-побутові пісні</u> Ходить гарбуз по городу</p> <p><u>Календарно-обрядові пісні</u> Щедрик, щедрик, щедрівочка Темнесенька нічка Вийди, вийди, сонечко Десь тут була подоляночка Женчичок - бренчичок вилітає</p>
---------------------------------	---	--

--	--	--

3 клас	<u>Дитячі пісні</u>	<u>Дитячі пісні</u>
	Два півники	Не йди, кицю, по водицю
	<u>Жартівливі пісні</u>	<u>Жартівливі пісні</u>
	Грицю, Грицю	Мав я ставок на печі

Усна народна творчість

Усна народна творчість

Робота над жанром пісня

- 3. Пісня** — словесно-музичний твір ліричного або ліро-епічного характеру, мелодійний за своїм інтонаційним малюнком і призначений для співу.

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення:

***Пісня** — словесно-музичний твір, призначений для співу, може супроводжуватися музичним акомпанементом, танцями.*

*Пучкова Олена Василівна,
старший вчитель Рівненської ЗОШ I-III ст. №1.*

Робота над жанром народна казка

1. Народна казка - один з основних жанрів усної народної творчості. Це епічне оповідання алегоричного, повчально-

розважального, дивовижного, героїчного або побутового змісту з установкою на вигадку.

Методично виправданим для школярів може бути таке визначення: ***Народна казка** – це твір усної народної творчості про вигадані, а часто й фантастичні події.*

2. Програмові вимоги щодо опрацювання народної казки

Змістові лінії	2 клас	3 клас	4 клас
Коло читання	Казки про тварин Учень має уявлення про особливості народної казки; правильно називає кілька народних казок.	Чарівні казки Співвідносить вивчені твори з відповідними жанрами; розрізняє народні казки за емоційним забарвленням; знає сюжети 4-5 фольклорних казок.	Соціально-побутові казки Розрізняє народну казку та літературну; пояснює спільне та відмінне у цих казках; знає назви і сюжети 6-7 фольклорних казок.
	Учень висловлюється з <u>теми</u>	Усвідомлює та самостійно	Усвідомлено та <u>самостійно</u> визначає тему та

<p>Літературознавча пропедевтика</p>	<p>казки – що в ній зображено, про що написана, знає, про кого, про що йдеться у казці, <u>що головне</u> хотів сказати народ.</p> <p>Усвідомлює наявність <u>персонажа</u> (персонажів) як дійових осіб у казці; розрізняє їх за характером поведінки, вчинків</p> <p>Розрізняє найпростіші <u>жанрові</u></p>	<p>визначає <u>тему</u> казки, <u>основну думку</u> – з допомогою вчителя;</p> <p>Визначає <u>головних і другорядних персонажів</u> казки, пояснює, хто з персонажів є негативним, а хто позитивним</p> <p>Самостійно визначає <u>жанрові особливості казок про тварин, чарівних</u></p>	<p>головну думку казки.</p> <p><u>Самостійно</u> визначає головних та другорядних героїв казки, встановлює тип персонажів; пояснює вчинки героїв та їхні мотиви; висловлює до них власне ставлення та ставлення народу.</p> <p>Самостійно розрізняє, визначає, <u>обґрунтовує</u> жанрові ознаки народної казки, наводить</p>
---	---	--	---

	<p><u>особливості казки.</u></p> <p>Пояснює, що за допомогою слів можна уявити те, про що мовилось у казці.</p> <p>Визначає у казці <u>складники сюжету</u>: початок, основну частину, кінцівку. Відтворює послідовність подій у казці.</p>	<p><u>казок.</u></p> <p>Виділяє у казці та вживає у своєму мовленні <u>образні вислови</u> з твору для характеристик персонажу; пояснює їх роль у казці.</p> <p>Визначає початок, основну частину, кінцівку казки, пояснює їх <u>взаємозв'язок</u>; визначає діалоги, як найпростіші елементи</p>	<p>приклади.</p> <p>Пояснює, як яскраві, влучні слова, вислови допомагають глибше зрозуміти події, характери персонажів, їх вчинки, стосунки з іншими героями.</p> <p><u>Самостійно</u> визначає частини казки; пояснює, хто героїв казки, що і як про це сказано в тексті, які події, пригоди трапились, місце і час події, як вони <u>пов'язані</u> між собою.</p>
--	---	---	--

	Розрізняє у казці діалоги, мову дійових осіб.	композиції твору.	
Досвід читачької діяльності. Особливості опрацювання народної казки	Усвідомлює елементарні <u>жанрові особливості</u> народної казки, наявність у змісті вигадки, фантазії. Розповідає про особливості побудови: традиційний зачин, кінцівка, повтори. Визначає і правильно <u>називає</u> <u>героїв казок</u> <u>про тварин</u> , розповідає	Усвідомлює і <u>називає</u> <u>основні ознаки</u> героїко-фантастичних (чарівних) казок; Правильно <u>називає</u> <u>героїв чарівних казок</u> , пояснює, якими рисами вони наділені; визначає позитивних і	Практично розрізняє народну соціально-побутову казку; пояснює <u>відмінність</u> соціально-побутових казок від казок про тварин та чарівних казок; Називає місце події у казці, героїв, пояснює їх <u>вчинки</u> , <u>мотиви</u> поведінки; розуміє і пояснює поняття <u>протиставлення</u>

	<p>про домінуючі риси їхніх характерів, передає це голосом під час читання; висловлює елементарні оцінні судження.</p>	<p>негативних героїв, висловлює <u>свою оцінку</u> поведінки і мотивів поведінки, вчинків персонажів, робить висновок, що добро у таких казках перемагає зло .</p>	<p>персонажів.</p>
<p>Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного</p>	<p>Учень бере активну участь у групових та колективних інсценізаціях прочитаних казок; читає за ролями; передає голосом, жестами, мімікою характер</p>	<p>Уміє самостійно і в співпраці з учителем складати твори-мініатюри про казкових героїв; інсценізує; уміє самостійно і з допомогою вчителя</p>	<p>Знає прийоми складання казок, використовує їх при самостійному складанні казок; використовує різноманітні мовні засоби під час словесного малювання, інсценізації казок; уміє самостійно виконувати</p>

	<p>персонажа; висловлює оцінні судження; уміє розповідати казку від імені дійової особи, зі зміною часу подій; уміє складати план казки (у малюнках, називних реченнях); складає твори- мініатюри про казкових героїв, варіанти кінцівок до відомих казок.</p>	<p>складати казки (з використанн ям опорних слів, схем);</p> <p>Користуєтьс я планом під час переказу</p>	<p>творчі види завдань до прочитаного.</p>
--	--	--	--

3. Коло читання

Клас	Програмові твори	Рекомендовані твори
2 клас	<p>Українські народні казки «Рукавичка» «Лисиця та їжак» «Цап і баран» «Півник і двоє мишенят» «Колобок» «Горобець та билина» «Лисичка-Сестричка»</p> <p>Казки народів Європи Російська народна казка «Лисичка», «Міньба» Білоруська народна казка «Легкий хліб» Болгарська народна казка «Виноградар і змія» Чеська народна казка «Собаки, коти та миші» Англійська народна</p>	<p>Українські народні казки «Коза-Дереза» «Лисичка-Сестричка і вовк-Панібрат» «Солом'яний бичок» «Пан Коцький» «Хитрий заєць»</p> <p>Французькі народні казки «Фермер і жайворонок», «Черепашка», «Смаки миші»</p> <p>Американська народна казка «Дурний павич» Російські народні казки «Зимівля звірів», «Кіт і лисиця»</p>

	казка «Сорочаче гніздо» Угорська народна казка «Як дівчина короля перехитрила» Сербська народна казка «Жбан меду»	
3 клас	Чарівні казки Українські народні казки «Кирило Кожум'яка» «Кривенька качечка» «Про Охачудотвора» Казки про тварин «Їжак та заєць» «Лисиця та рак» Казки народів світу Болгарська народна казка «Сильний лев і маленьке мишеня» Бірманська народна казка «Як серед птахів виникла дружба» Білоруська народна	Українські народні казки «Летючий корабель» «Яйце-райце» «Чарівне горнятко» «Молодильна вода» «Шовкова держава» «Залізний вовк» Казки народів світу Англійські народні казки «Чарівний ріг», Джек і бобове стебло», «Риба й перстень», Німецькі народні казки «Золота гуска», «Кіт у чоботях», Румунська народна казка «Фет-Фрумос із золотим волоссям», Польська народна казка «Цвіт папороті» Грецька народна казка «Царівна іде на війну» Італійська народна казка

	казка «Синя Свита Навиворіт Пошита» Японська народна казка «Чарівний каптур»	«Дарунки феї Крекського озера» Російські народні казки «Іван-царевич і сірий вовк», «Морозко»
4 клас	Соціально-побутові казки	Українська народна казка «Про липку і зажерливу бабу» «Дідова дочка і бабина дочка» «Названий батько» «Правда і кривда» «Хто не робить, той не їсть» Румунська народна казка «Серце матері» Польська народна казка «Покарана хитрість» Хорватська народна казка «Дев'ять братів сіроманців».

4. Жанрові особливості народної казки

- Казкові початок і кінцівка : *жили собі дід та баба, був собі один чоловік, колись-то давно, не за нашої пам'яті,*

мабуть, ще й батьків та дідів наших не було на світі, стали вони жити - поживать та добра наживать;

- **Казкові імена:** *Лисичка - Сестричка, Зайчик - Побігайчик;*

- **Чарівні предмети:** *чоботи, перстень, сопілка, летючий корабель (у чарівних казках);*

- **Магічні числа 3, 7, 9, 12:** *троє братів, три завдання, сім побратимів, дванадцять голів у змія;*

- **Повтори слів:** *жити-поживати, думати-гадати;*

- **Повтори певних епізодів тричі,** хоч і у трохи видозміненому вигляді;

- **Використання загадок, загадок-завдань;**

- **Персонажі:** добротворці, злотворці, жертви;

- **Контрастне групування дійових осіб;**

- **Перемога добра над злом;**

- Яскраво виражені **національні особливості,** побут, праця, спосіб життя народу, природні умови регіону, де була складена;

- **Наявність персоніфікованих образів:** щастя, добро, правда, кривда, доля.

5. Методичні рекомендації до опрацювання народної казки

Казку називають найпопулярнішим фольклорним жанром. Слово «фольклор» англійського походження, яке в перекладі означає «народна мудрість». На Землі немає народів, які б не створили казкового епосу. І що дивно: в багатьох-багатьох країнах казки подібні, вони прославляють правду, добро, красу і працю. Люди, котрі в повсякденному житті нехтують цими цінностями, глухі й до народної мудрості, захованої в казці. Може, це тому, що вони ніколи й не чули казок у дитинстві?

Великий український поет І. Франко писав: «Оті простенькі сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінують у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти і чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті».

Під час опрацювання такого літературного жанру як народна казка, учні повинні усвідомити та засвоїти такі відомості.

Усі казки можна поділити на три групи: казки про тварин, чарівні та соціально-побутові.

Одними з найдавніших є чарівні (героїко-фантастичні) казки. На перший погляд вони зображують неможливі події. Але насправді в них збереглися в зашифрованому вигляді відомості про таємничі прадавні обряди та звичаї нашого народу.

Казки про тварин хоч і розповідають про життя звірів і птахів, адресовані людям. Вони хоч і показують, як діють тварини, а повчають людей: так робити можна, а ось такі вчинки ганьблять людину.

Соціально-побутові казки розповідають про життя людей. Герої цих казок опиняються завжди перед вибором: іти по життю з правдою чи з кривдою, обрати багатство чи честь. І завжди в них перемагає бідний, але розумний і працьовитий герой, бо в житті має перемагати Добро. Так у казках народ утверджував думку про торжество справедливості.

Казки - це вигадані оповідання, котрі передаються протягом багатьох століть із роду в рід, з покоління в покоління, тому вони увібрали в себе найхарактерніші й найгуманніші людські бажання, мрії, народну мораль, ідеали краси. Казкові оповіді доносять до нас досвід життя, мудрість багатьох-багатьох поколінь, відображають цілий світ поетичної вигадки нашого народу.

Учні мають усвідомити, що у казках відображені особливості говірки тієї чи іншої місцевості, особливості регіону, де з'явилась казка, характерні ознаки того часу, в якому відбувається дія.

Під час опрацювання казки особливу увагу потрібно звернути на мову казки. У мові казкових персонажів безліч відтінків, велике розмаїття ритміки, образності. У кожній казці можна побачити, яка барвіста, яка багата українська мова! Народні казки зберігають і передають від покоління до покоління безцінні мовні скарби. Мова казки, немов квітує лука, виграє незліченними барвами, збуджує в душі найглибші почуття.

На відміну від літературної казки, автор якої відомий, відомо, які ідеї він сповідує, які має погляди на життя, що схвалює, а що засуджує, то у народній казці автор розчинився у колективному образі.

Під час роботи над твором будь-якого жанру вчитель повинен навчити учнів правильно аналізувати твір. При опрацюванні народної казки найбільш доступним і зрозумілим для молодших школярів є **сюжетно-образний аналіз.** Він дозволяє вчителю спільно з учнями спостерігати за жанровими особливостями казки, за особливостями композиції, сюжету, мовою, вчинками героїв.

Технологія опрацювання народної казки

1. Виділення жанрових особливостей казки.
2. Визначення типу казки (про тварин, чарівна, соціально-побутова).
3. Спостереження за композицією (для композиції характерні єдиний початок, триразове повторення певних подій, градація дії – наростання ефекту):
  - Казковий початок, приказка;
  - Місце дії;

- Спостереження за поступовою ускладненістю сюжету. Відмінна риса сюжету казки – багатоподійність. Герой має пройти через випробування, які у міру розвитку сюжету ускладнюються. (Триразове повторення дій, загадки-завдання, предмети, які допомагають герою пройти випробування, магичні числа);

4. Спостереження за мовою казки:

- Діалоги, мова героїв;

- постійні епітети, порівняння (*добрий молодець, палац білокам'яний*);

- використання прислів'їв, приказок;

- відображення національних особливостей народу.

5. Аналіз образу героїв. (Робота над характером героя проводиться з опорою на сюжет, оскільки характер виявляється тільки у дії):

- Спостереження за вчинками персонажів, їх характеристика тільки через вчинки;

- Взаємостосунки персонажів;

- Мотиви поведінки персонажів.

6. На основі взаємодії образів виявляється ідея казки. Розуміння ідеї наближає учнів до усвідомлення позиції народу, тому що ідея – це те, що головне хотів сказати народ у казці.

Розкриття ідеї – кінцева мета аналізу твору. Її розкриття об'єднує всі компоненти аналізу .

Рекомендовані прийоми до опрацювання казки

1. Складання сюжетних схем казок.

2. Складання плану до казок, використання його під час переказу.

3. Рольові ігри.

4. Інсценізація.

5. Драматизація.

6. Читання в особах.
7. Колективне (за аналогією, зразком) та самостійне творення казок.
8. Складання творів-мініатюр на казкову тематику.
9. Створення ілюстрацій до казок.
10. Складання варіантів кінцівок до відомих казок.
11. Словесне малювання.
12. Створення діафільмів до казок.
13. Творчий переказ (із зміною часу подій, місця подій, персонажів, від імені одного з персонажів, від імені стороннього спостерігача, перенесення казкових подій, предметів у сучасність).
14. Виготовлення уявної карти описаної в казці фантастичної країни, відображення на ній подій, які відбулись, з'єднання малюнків стрілками. Розповідь історії подорожі цією країною.
15. Спрощене судове засідання.
16. Виготовлення рекламного оголошення про казку.

6. Практичний доробок

Прийом «Пантонімічний етюд»

Добери завдання до казки, які можна показати за допомогою рухів, міміки, жестів. Прочитай казку, використовуючи дібраний «пантонімічний етюд».

Запропонувати учням повторити.

«Мімічна гімнастика», соціограма «Пантоміма» - прийоми, які використовуються для активізації емоційної сфери. Учням пропонується показати емоційне ставлення до героя, ситуації за допомогою міміки, жестів; виразити свій емоційний стан без слів.

Наприклад, за допомогою міміки і жестів показати стан персонажів казки «Заєць-хвалько»:

- Заєць вихваляється перед табуном на току.

- Ворона повчає хвалька.
  - Собаки спіймали пташку.
  - Ворона дякує Зайцю за порятунок.
- Робота в групах. Інсценізація уривку твору.

«Рецепт приготування героя».

Учні складають список інгредієнтів (ними можуть стати портретні риси героя, риси характеру тощо), далі пишуть спосіб приготування.

Наприклад, уявіть себе кухарями. Підготуйте «рецепт приготування» Зайця із української народної казки «Заєць-хвалько».

Інгредієнти для приготування: легковажність, самовпевненість, цікавість, стриманість, брехливість, хвалькуватість, кмітливість, турботливість, лякливість, працьовитість.

Рекомендовані мірки:

- 1 склянка
- 2 ст. ложки
- 1 ч.ложка
- 1 щіпка
- по 3 жмені
- 0.5 ч.л.

Запропонуйте свій спосіб приготування, використавши дані мірки.

Приєм «Кубик Блума»

Формує уміння учнів формулювати запитання до тексту, сприяє умінню вирішувати проблеми, з якими прийдеться зустрітися в житті, застосовувати набуті знання на практиці, діяти в нестандартних ситуаціях.

На гранях «Кубика Блума» написані початки питальних речень: «Чому», «Поясни», «Опиши», «Запропонуй», «Назви», «Поділіся».

Учитель або учень кидає кубик. Необхідно сформулювати питання до навчального матеріалу по тій грані, на яку випадає кубик. Цей прийом зручний під час перевірки домашнього завдання, після опрацювання тексту.

Наприклад, українська народна казка «Заєць-хвалько».

Учні, кидаючи кубик, складають питання за опорними словами і дають на них відповіді. (Орієнтовні питання)

- **Чому** Заєць вирішив врятувати Ворону, ризикнувши власним життям?
- **Поясни**, які причини вплинули на зміну поведінки героя.
- **Опиши** зовнішність Зайця.
- **Запропонуй** ще одну пригоду, яка могла би трапитись із Зайцем і Вороною.
- **Назви** головну думку казки.
- **Поділіся** враженнями від прочитаного.

«Хокку» - жанр японської поезії, «початкові вірші» - це художня форма рефлексії; неримований трирядковий вірш із 17 складів.

Перший рядок складається з 5 складів, другий – з 7 складів, третій – з 5 складів.

I і II рядки – опис явища,

III – висновок сказаному, часто неочікуваний.

Наприклад, казка «Заєць-хвалько»

I. Хоробрість – сила!

II. Рятує життя іншим.

III. Всі поважають.

«Сенкан» - неримований п'ятирядковий вірш, який синтезує інформацію і факти у стисле висловлювання, що описує тему. «Сенкан» складають за опорною схемою:

1 – слово, яке позначає тему (іменник).

- 2 – опис теми (2 прикметника).
- 3 – дія, пов'язана з темою(3 дієслова).
- 4 – фраза із чотирьох і більше слів, виражає ставлення до теми.
- 5 – асоціація, синонім до першого рядка.

Наприклад, казка «Заєць-хвалько»

- 1. Хоробрість.
- 2. Неочікувана, раптова.
- 3. Надихає, рятує, допомагає.
- 4. Хоробрість завжди прикрашає.
- 5. Сміливість.

7. Контрольні запитання та завдання

- 1. Заповни таблицю, розкажи про жанрові особливості вивчених казок.

Назва казки	Мотивні числа	Казковий зачин	Казковий кінцівка	Казкові слова	Фантастичне (чарівні предмети, перетворення, істоти)

- 2. Запиши імена казкових тварин, поясни, які риси характеру людей вони уособлюють.
- 3. Назви героїв казок, які наділені надзвичайною силою.(Художній засіб- гіперболізація (перебільшення).

4. Назви героїв-добротворців (*Котигорошко, Кирило Кожум'яка, Іван-Побиван, Чабанець*), злотворців (*Коцій, Ох, Гайгай, відьма, змії, мачуха, бабина дочка, Кривда*).

5. Назви основні відмінності соціально-побутових казок від казок про тварин та чарівних казок.

6. Назви казки, у яких використані завдання-загадки. Повтори ці завдання. Як з ними справлялись герої? Що їм при цьому допомагало?

7. Пригадай якнайбільше приповідок до народних казок. (*Сказала б казки – не вмю, сказала б небилиці, так багато плутаниці. Ну, казки, хоч і не вмючи, треба казати. Було це за царя Гороха, коли Земля була кроха*).

*Пораджок Оксана Миколаївна,
вчитель-методист Рівненської класичної гімназії «Престиж»;
Тиндик Ірина Іванівна,
вчитель-методист Рівненської ЗОШ І-ІІІ ст. №13.*

Робота над малими жанрами

1. Прислів'я – влучний вислів, часто ритмічний, афористичний за змістом, який у стислій формі узагальнює різні явища життя.

Приказка- народний вислів, часто римований, близький до прислів'я, але без властивого йому повчального змісту.

Загадка- короткий алегоричний опис подій, предметів, явищ, які треба впізнати, відгадати що- небудь у природі, житті та діяльності людей, яке є нерозв'язане або повністю не розгаданим, не дослідженим.

Скоромовка- поетичний жанр, живлений джерелами дитячого фольклору, зумовлений потребами етнопедагогіки. В основі скоромовки дотепна гра спеціально скомпонованих, важковимовних слів призначених для тренування артикуляційного апарату дитини.

2. Програмні вимоги щодо опрацювання малих жанрів

Змістові лінії	2клас	3клас	4клас
Літературознавча пропедевтика	Розрізняє найпростіші жанрові особливості малих фольклорних форм.	Розрізняє прислів'я і приказки з–поміж інших літературних жанрів.	Самостійно розрізняє, визнає, обґрунтовує елементарні жанрові ознаки малих жанрів.
Досвід читацької діяльності	Пояснює призначення загадок, образний асоціативний характер опису предмета, який слід відгадати; знає напам'ять кілька загадок,	Знає напам'ять 5-6 прислів'їв. Розрізняє фольклорні і авторські твори, твори за емоційним забарвленням, називає теми прислів'їв (про працю, навчання); правильно	Знає 8-10 прислів'їв, розуміє їх зміст і пояснює, в якій життєвій ситуації доцільно вживати кожне прислів'я

	уміє загадувати їх одноліткам .	вибирає з низки прислів'їв таке, що найточніше відображає основну думку твору.	
Розвиток творчої діяльності		З допомогою вчителя і самостійно (з використанням опорних слів, малюнків) складає загадки.	Знає і вміє користуватися прийомами складання загадок. Вміє застосовувати у своєму мовленні вислови із прочитаних творів(прислів'їв , приказок).

3. Коло читання

Програмові твори	Рекомендовані твори
2 клас Прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, загадки.	Прислів'я про дружбу, про працю, скоромовки. Загадки про тварин, про явища природи.
3 клас Прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, загадки.	Прислів'я про взаємини між людьми, про сімейні стосунки, про працю; приказки про природу,

	загадки народні та авторські.
4 клас Прислів'я, приказки, скоромовки, загадки.	Прислів'я та приказки про мову, про мораль, віру, честь, розум, про діяльність людини, про тварин; загадки народів світу.

4. Особливості жанру

Прислів'я

- короткий вислів
- має повчальний зміст
- складається з двох частин
- читаються уповільнено

Приказка

- короткий вислів
- не має повчального змісту
- стисло й дотепно оцінює дії людини

Скоромовка

- віршована форма
- скомпоновані важковимовні слова
- спрямована на розвиток артикуляційного апарату

Загадка

- короткий, влучний опис предметів або явищ
- містить питання
- предмети порівнюються з тими, що мають подібні ознаки

5. Методичні рекомендації щодо опрацювання малих жанрів

- * добери влучне продовження прислів'я, скоромовки (мовно-логічне завдання);
- * попрацюй в групі, в парах (дай тлумачення прислів'ю);
- * запиши вивчену скоромовку з пам'яті;
- * прочитай скоромовку у звичайному темпі, відтвори певні наміри (пошкодуй, дорікни, вияви здивування, захоплення);
- * склади прислів'я з поданих слів (деформовані речення);
- * перетвори загадку на прислів'я;
- * склади власну скоромовку, використовуючи запропоновані слова;
- * склади загадку за малюнком;
- * гра «Асоціативний кущ»;
- * гра «Два-чотири-всі разом»;
- * гра «Незакінчене речення»;
- * склади акровірш за даним початком.

6. Практичний доробок

Фрагмент уроку, на якому вводилось поняття «Прислів'я та приказки»

2 клас

Тема: Скринька прислів'їв і приказок

Мета: Збагатити знання дітей про малі форми усної народної творчості; дати уявлення про суттєві ознаки прислів'їв і приказок; удосконалювати навички читання вголос і мовчки; учити виділяти в тексті головне; довести на матеріалах прислів'їв красу, багатство, влучність рідної мови; закладати фундамент моральної поведінки дитини; виховувати інтерес до літературного читання.

Хід уроку

- I. Організаційний момент**
- II. Мовленнєва розминка**
- III. Перевірка домашнього завдання**
- IV. Мотивація навчальної діяльності.**

Повідомлення теми і мети уроку

Вчитель: Українська мова мелодійна, її часто називають солов'їною. У нашій мові вчувається запах лугових квітів, дихання полів і гаїв, спів пташок.

Наш народ дуже тонко відчуває мову. Ним складено безліч потішок, забавлянок, мирилок, лічилок, загадок, прислів'їв та приказок.

- Сьогодні ми вчитимемося спостерігати за красою мови, влучністю висловів.

Найдавніший жанр усної народної творчості – це прислів'я та приказки. Вони виникли ще до появи писемності. Прислів'я та приказки відображають явища природи, працю, побут людей, родинне, суспільне життя.

Правда і кривда, добро та зло, мужність і боягузтво, щедрість та жадібність, товарицькість і незгода, соціальна нерівність та любов до краю – про все це передано у прислів'ях коротко та образно, адже у них – вікова мудрість, багатостраждальна історія.

Прислів'я – це короткий влучний вислів, який має повчальне значення і складається переважно із двох частин.

Приказка – це також короткий влучний вислів, але він не має повчального змісту.

- V. Сприйняття та усвідомлення нового матеріалу**

Вчитель: Прочитайте вислови записані на дошці. Визначте які з них є прислів'ями, а які приказками. Обґрунтуйте свій вибір.

1. Не одяг красить людину, а добрі діла.
2. Роботи по вуха.
3. Зробив з дуба сірник.
4. Де багато крику, там мало роботи.
5. Люби труд змалу, слухатимеш весь вік похвалу.
6. Працює до сьомого поту.

Учні визначають, що перший, четвертий і п'ятий вислови – прислів'я. Вони складаються із двох частин, мають повчальне значення. Інші вислови – це приказки. Вони стисло й дотепно оцінюють дії людини.

Учні роблять висновок, що ці прислів'я та приказки об'єднані однією темою – усі вони про працелюбність.

Робота в групах.

Нехай кожна група спробує дати тлумачення одному прислів'ю:

- * «Умій сказати, умій змовчати»
- * «Сім разів відмір, а один раз відріж»
- * «Не бійся, коли не знаєш: страшно, коли знати не хочеться». (Міркування дітей)

Вчитель: Ми з'ясували зміст прислів'їв. Зверніть увагу на їх форму. Зі скількох речень вони складаються? (Найчастіше – з одного, рідше – із двох). Які ще особливості ви побачили? (Інколи звуки, слова повторюються, римуються, наприклад: сказати – змовчати, маже – каже, словечко- сердечко). Прислів'я потрібно читати дещо уповільнено, найважливіші слова виділяти більшою силою голосу. Вираз обличчя залежить від змісту прислів'я і може бути захопленим, гнівним, насмішкуватим.

- Який висновок можете зробити? (Кожне прислів'я чогось навчас, дає якусь пораду, застерігає від помилок. Думка висловлена влучно, дотепно).

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Гра «Хто правильно закінчить прислів'я»

- * Важко у навчанні - ...
- * Не вчись ламати, ...
- * Краще вчений, ...
- * Хто рано підводиться, ...

Слова для довідок: а вчись будувати, за тим і діло водиться, легко в труді, ніж золочений.

2. Гра “Шифрувальники”

- * Безумінняісилазайва
- * Наберезіплаватиненавчишся
- * Безмукинемаснауки

3. Гра “Знайди пару” (приказки)

VII. Підсумок уроку

- Що нового дізналися?
- Які завдання найбільше сподобались?

VIII. Домашнє завдання

*Вивчи два прислів'я (приказки) з якими ознайомився вперше.

7. Контрольні запитання та завдання

1. Поясни призначення загадок.

2. Розкажи напам'ять кілька загадок, загадай їх одноліткам.
3. Добери прислів'я на задану тему.
4. Вибери з кількох прислів'їв таке, щоб найточніше відображало основну думку твору.
5. Склади загадку з опорних слів, малюнків.
6. Визнач, які з висловів є прислів'ями, а які приказками. Обґрунтуй свій вибір.

*Лащук Алла Андріївна,
старший вчитель Рівненської ЗОШ І-ІІІ ст. №20*

Список використаної літератури

1. Авраменко О. А. Українська література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Авраменко. – Київ: Грамота, 2013. – 288 с.
2. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/slovnyk>.
3. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – Київ: Віпол, 1987. – 96 с.

4. Варзацька Л. О. Розвиток сприймання уяви, мислення – основа словесної творчості/ Л. О. Варзацька. // Початкова школа. – 1995. – №2. – С. 2–6, 8–11.
5. Васильєв Є. М. Загальне літературознавство : Навчальний посібник для вузів / Є. М. Васильєв, О. А. Галич, В. М. Назарець. – Рівне, 1997. – 544 с.
6. Вашуленко, О. Орієнтовне календарне планування уроків літературного читання у 2 класі. І сем. (за підручником: Савченко О.Я.) [Текст] / О. Вашуленко // Початкова школа . – 2013. – № 6. – С.37 - 44.
7. Волошина Н. Й. Вивчення української літератури в 5 класі // Посібник для вчителя./ Н. Й. Волошина. – Київ: Педагогічна думка, 1997. – 144 с.
8. Глобчак В. Особистісно орієнтоване навчання і виховання молодших школярів на уроках читання у початковій ланці / В. Глобчак. // Рідна школа. – 2004. – №4. – С. 19-20.
9. Грицай М. С. Українська народнопоетична творчість / М. С. Грицай, В. Г. Бойко, Л. Ф. Дунаєвська. – Київ: Вища школа, 1983. – 357 с.
10. Глазова О. Рідна мова. Підручник для 5 класу / О. Глазова, Ю. Кузнецов. – Київ: Освіта України, 2005.
11. Галич О. Роди та жанри літератури : довідник для вчителів / О. Галич. – Рівне, 1994. – 62 с.
12. Державний стандарт початкової загальної освіти (зі змінами, затвердженими колегією Міністерства освіти і науки України від 20.10.2005 року «Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання») // Початкова школа. – 2006. - №2.
13. Джежелей О. В. Літературна освіта молодших школярів / О. В. Джежелей. // Початкова школа. – 1994. – №1. – С. 25–27.
14. Дидактичні структури уроків, їх зміст та методичне забезпечення в початкових класах. Сучасні вимоги до

- уроків : метод. керівництво до навч.-вих. практики / Г. П. Коваль, Н. І. Деркач, Я. А. Пасічник, З. О. Захарчук. – Рівне, 1997.
15. Іванова Л. І. Літературознавча пропедевтика як основа повноцінного сприймання молодшими школярами художніх творів : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук. 13.00.02 / Л.І. Іванова; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 1996. — 25 с.
  16. Іванова Л. І. Проблеми введення літературознавчої пропедевтики в початкових класах / Л. І. Іванова. // Початкова школа. – 2000. – №11. – С. 21.
  17. Іванова Л. І. Літературознавча пропедевтика у грі: Навчально-методичний посібник/ Л. І. Іванова, О. В. Петух. – Рівне: РДГУ, 2006.
  18. Казка вчить. Збірник нестандартних дидактичних матеріалів з основних дисциплін. 1-4 класи [Текст] : метод. матеріал / В. Л. Бутрім. - Х. : Видавнича група "Основа", 2006. - 128 с.
  19. Камінчук О. Образний світ байки Олени Пчілки / О. Камінчук. // Українська мова і література в школі. – 1993. – №10. – С. 56–58.
  20. Коваленко Л. Т. Українська література : підручник для 5 класу / Л. Т. Коваленко. – Київ: Освіта, 2013. – 286 с.
  21. Коваль Г. П. Методика читання: навч. посібник / Г. П. Коваль, Л. І. Іванова, Т. Б. Суржук. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. – 280 с.
  22. Кодак М. Жанр у часопросторових вимірах: до генології літературної класики. / М. Кодак. // Слово і час. – 2003. – №3. – С. 3–7.
  23. Концепція літературної освіти / Н. Й.Волошина, Є. А. Пасічник, Н. Ф. Скрипченко, Н. Ф. Хропко. // Початкова школа. – 2008. – №3. - С. 25–27.

24. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н. Копистянська. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.
25. Крамаренко С. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Крамаренко. // Відкритий урок. – 2002. – №5. – С. 6.
26. Кречотень В. І. Байки в українській літературі XVII-XVIII ст. / В. І. Кречотень. – Київ, 1963. – 253 с.
27. Лановик З. Б. Українська усна народна творчість / З. Б. Лановик, М. Б. Лановик. – Київ: Знання-Прес, 2001. – 591 с.
28. Левин В.А. Когда маленький школьник становится большим читателем : Введение в методику начального литературного образования. – М.: «Лайда», 1994. – 192 с.
29. Літературознавча енциклопедія: У 2 томах / Авт.-укладач Ю.І. Ковалів. — К.: ВЦ «Академія», 2007. – 608с..
30. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.– К.:, 2007.– 752 с.
31. Міфологія: Межиріччя, Стародавній Єгипет, Стародавня Греція, Стародавній Рим [Текст] : дит. енцикл. / авт.-упоряд. О. О. Могила, С. В. Чумаков ; худож. В. М. Родін, Л. Л. Сільянова. - К. : Школа, 2004. - 448 с.
32. Мовчан Р. В. Українська література для 5 класу / Р. В. Мовчан. – Київ: Генеза, 2005. – 13 с.
33. Навчальні програми для загальноос. навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 кл. – К: Видавничий дім «Освіта», 2011
34. Народні прислів'я та приказки [Текст] / упоряд. та передмова М. К.Дмитренко. - К.: Ред. часопису "Народознавство", 1999. - 179 с.
35. Науменко В.. Літературне читання: укр. мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням

- українською мовою: підручник для 2-го класу. / В. Науменко. - К.: Генеза, 2012. – 160 с. : іл.
36. Науменко В.. Літературне читання: укр. мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: підручник для 3-го класу / В. Науменко. - К.: Генеза, 2013. – 176 с.
37. Науменко, В. Літературне читання. 2 клас. I семестр [Текст]: календарний план./ В. Науменко // Учитель початкової школи. Вкладка. – 2013. – № 3. – С.2 -4.
38. Науменко, В. Орієнтовне планування уроків літературного читання в 2 класі. I сем. за підручником «Літературне читання» (авт. В. Науменко) [Текст] / В. Науменко // Початкова школа . – 2013. – № 7. – С.17 - 21.
39. Науменко, В. Особливості змісту навчально-методичного комплексу з літературного читання в 2-му кл. [Текст] / В. Науменко // Шк. бібл.-інформ. центр. – 2013. – № 5. – С.75 - 92.
40. Новий довідник: Українська мова. Українська література. — К.: ТОВ «КАЗКА», 2008. — 864 с.
41. Прислів'я та приказки українського народу [Текст]. - Сімферополь : Інфолекс, 2001. - 207 с.
42. Програми для середньої загальноосвітньої школи : 1–4 класи. – К. : Поч.школа. – 2011.
43. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя / О. Я. Савченко. – Київ: Освіта, 2007. – 334 с.
44. Савченко, О. Методичний аналіз підручника «Літературне читання» для 2-го класу: зміст, структура, методичні настанови [Текст] / О. Савченко // Початкова школа . – 2013. – № 5. – С.1 -5

45. Савченко О.Я. Літературне читання, підручник для 2-го класу. / О.Я.Савченко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.
46. Савченко О.Я. Літературне читання. Українська мова 3 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О.Я. Савченко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.
47. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – Київ : Магістр, 1997. – 256 с.
48. Савченко О. Я. Читанка. підручник для 4 кл. / О. Я. Савченко. – Київ: Освіта, 2004. – Ч.1. - 155 с.
49. Савченко О. Я. Читанка. підручник для 4 кл. / О. Я. Савченко. – Київ: Освіта, 2005. – Ч.2. - 175 с.
50. Скрипченко Н. Ф. Першооснови літературної освіти в початковій ланці школи / Н. Ф. Скрипченко. // Початкова школа. – 1992. – №7. – С. 30–32.
51. Суворіна Т. В. Як навчити шестирічок читати / Т. В. Суворіна. // Початкова школа. – 2002. – №1. – С. 83.
52. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. // Укладачі: Кусайкіна Н.Д., Цибульник Ю.С. / За заг. ред. В.В.Дубічинського – Х.: ВД «Школа», 2009. – 1008с .
53. Тематичний словник школяра [Текст] : навч. посіб. для учнів початк. класів серед. загальноосвіт. школи / К. С. Прищепа, В. Г. Лук'яненко. - К. : Гала, 1997. - 335 с.
54. Українська література (до 20-х рр. ХХ ст.). Із вершин та низин : дитяча енциклопедія / В. О. Шевчук. - К. : Школа, 2006.. - 592 с.: іл.. - (Я пізнаю світ). – 572 с.
55. Українські народні казки [Текст] : для мол. і серед. шк. віку / худож.: В. Г. Мельниченко, К. І. Сулима ; упоряд. та передм. Л. Ф. Дунаєвська. - К. : Веселка, 1990. - 285 с.
56. Цимбалюк Л. І. Літературний розвиток молодших школярів / Л. І. Цимбалюк. – Рівне: ВЦ "Каліграф", 1998

Зміст

Вступ.....	3
1. Жанр твору.....	6
2. Робота над жанром оповідання.....	14
3. Робота над жанром літературна казка.....	34
4. Робота над жанром вірш.....	46
5. Робота над жанром байка.....	63
6. Робота над жанром міф.....	78
7. Робота над жанром легенда.....	88
8. Усна народна творчість	

8. 1. Робота над жанром пісня.....	93
8. 2. Робота над жанром народна казка.....	102
8. 3. Робота над малими жанрами.....	120
Використана література.....	128